

Załącznik nr 2

Autoreferat

1. Imię i Nazwisko.

Wojciech Filipkowski

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

1994-1999 – uzyskanie tytułu magistra prawa na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Studia ukończone z wynikiem bardzo dobrym, dyplom z wyróżnieniem. Praca magisterska napisana pod kierunkiem Prof. zw. dr hab. Emila W. Pływaczewskiego na temat: „Zjawisko przemocy w rodzinie”.

05.04.2002 r. – uzyskanie stopnia naukowego doktora nauk prawnych na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Rozprawa na temat: „Przeciwdziałanie procederowi prania pieniędzy ze szczególnym uwzględnieniem instytucji rynku finansowego” napisana pod kierunkiem naukowym Prof. zw. dr hab. Emila W. Pływaczewskiego. W przewodzie doktorskim recenzentami byli prof. zw. O. Górniok oraz prof. zw. J. Głuchowski.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/artystycznych.

grudzień 2001 – październik 2002 – asystent w Zakładzie Kryminologii i Problematyki Przemocności Zorganizowanej Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku
lipiec 2003 – wrzesień 2005 – wykładowca na Wydziale Nauk o Wychowaniu Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku
październik 2002 – do chwili obecnej – adiunkt w Katedrze Prawa Karnego Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku

4. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

4.1. Wśród osiągnięć naukowych, które w przekonaniu Habilitanta spełniają kryteria określone w art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.), a więc zostały uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora i stanowią znaczny wkład w rozwój określonej dziedziny naukowej, należy wymienić – **jednotematyczny cykl publikacji, który został opatrzony na potrzeby niniejszego autoreferatu tytułem: Kryminalistyczne aspekty zastosowania narzędzi informatycznych do pozyskiwania i wykorzystywania informacji służących podniesieniu efektywności w walce z przestępczością¹. Składa się on z 15 artykułów:**

* W przypadku, gdy osiągnięciem tym jest praca/ prace wspólne, należy przedstawić oświadczenia wszystkich jej współautorów, określające indywidualny wkład każdego z nich w jej powstanie.

¹ Zgodnie z pkt III. 3 komunikatu nr 2/2012 Centralnej Komisji do Spraw Tytułów i Stopni Naukowych, <http://www.ck.gov.pl/index.php/komunikaty-ck/248-k-o-m-u-n-i-k-a-t-n-r-220123> na dzień 14.06.2012 r., Habilitant we wniosku przekazany Centralnej Komisji wskazuje tę część jego dorobku naukowego lub

1. G. Dobrowolski, W. Filipkowski, E. Nawarecki, W. Rakoczy, Systemy agentowe i metody sztucznej inteligencji w walce z terroryzmem w Internecie (w:) K. Indeck (red.), *Przestępczość terrorystyczna, Ujęcie praktyczno-dogmatyczne*, Wydawnictwo WiS, Poznań – Białystok – Łódź 2006, s. 174-197. *Mój wkład w powstanie tej pracy polegał na: zebraniu i analizie niezbędnej literatury kryminologicznej do przygotowania pracy. Mój udział procentowy szacuję na 30%.*
2. G. Dobrowolski, W. Filipkowski, M. Kisiel-Dorohinicki, W. Rakoczy, Wsparcie informatyczne dla analizy otwartych źródeł informacji w Internecie w walce z terroryzmem. *Zarys problemu* (w:) L. Paprzycki, Z. Rau (red.), *Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Nowoczesne technologie i praca operacyjna*, Oficyna, Warszawa 2009, s. 275-303. *Mój wkład w powstanie tej pracy polegał na: zebraniu i analizie przepisów prawa oraz niezbędnej literatury kryminologicznej do przygotowania pracy. Mój udział procentowy szacuję na 30%.*
3. R. Dreżewski, W. Filipkowski, J. Sepielak, Analiza przepływów finansowych (w:) E. Nawarecki, G. Dobrowolski, M. Kisiel-Dorohinicki (red.), *Metody sztucznej inteligencji w działaniach na rzecz bezpieczeństwa*, AGH, Kraków 2009, s. 81-102. *Mój wkład w powstanie tej pracy polegał na: zebraniu i analizie przepisów prawa oraz niezbędnej literatury kryminologicznej do przygotowania pracy. Mój udział procentowy szacuję na 33%.*
4. W. Filipkowski, B. Śnieżyński, Zarządzanie dokumentami tekstowymi w postaci elektronicznej (w:) E. Nawarecki, G. Dobrowolski, M. Kisiel-Dorohinicki (red.), *Metody sztucznej inteligencji w działaniach na rzecz bezpieczeństwa*, AGH, Kraków 2009, s. 255-268. *Mój wkład w powstanie tej pracy polegał na: zebraniu i analizie przepisów prawa niezbędnych do przygotowania pracy. Mój udział procentowy szacuję na 30%.*
5. W. Filipkowski, Rozwiązania technologiczne w pracy policji na podstawie badań ankietowych, *Przegląd Policyjny* 2010, nr 1, s. 71-89.
6. W. Filipkowski, Prawne i organizacyjne instrumenty zwalczania przestępczości zorganizowanej w opinii funkcjonariuszy Centralnego Biura Śledczego Białostockie Studia Prawnicze 2009, z. 6, s. 136-164.
7. W. Filipkowski, Ocena wybranych instytucji służących zwalczaniu przestępczości zorganizowanej, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2010, z. 2, s. 157-172.
8. W. Filipkowski, Technologiczne aspekty walki z przestępczością zorganizowaną (w:) J. Kasprzak, B. Młodziejowski (red.), *Wybrane problemy procesu karnego i kryminalistyki*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Prawa i Administracji, Olsztyn 2010, s. 253-273.

artystycznego (powstała po uzyskaniu stopnia doktora), która jako osiągnięcie naukowe lub artystyczne odpowiada treści art. 16 ust. 1 i 2 ustawy i stanowi podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. **Jeżeli takim osiągnięciem jest „jednotematyczny cykl publikacji”, to opatruje go tytułem (tak jak posiada swój tytuł monografia wskazana jako „osiągnięcie naukowe” w rozumieniu art. 16 ust. 2 pkt 1 Ustawy).**

9. W. Filipkowski, Sprawozdanie z Międzynarodowej konferencji dotyczącej projektu DETECTER pt. „Data mining i prawa człowieka w walce z terroryzmem” (Zurych, 10-11 czerwca 2010 r.), Przegląd Policyjny 2010, nr 4, s. 209-216.
10. W. Filipkowski, J. Pogorzelski, Legal instruments intended for the fight against organized crime in the opinion of public prosecutors (w:) W. Pływaczewski (red.), Organized Crime and Terrorism. Reasons – Manifestations – Counteractions, University of Warmia and Mazury, Olsztyn 2011, s. 89-109. *Mój wkład w powstanie tej pracy polegał na: opracowaniu koncepcji badań, zebraniu i analizie niezbędnej literatury do przygotowania pracy, analizie statystycznej wyników badań a także na przygotowaniu ostatecznej wersji opracowania. Mój udział procentowy szacuję na 80%.*
11. W. Filipkowski, Nowe kierunki badań nad bezpieczeństwem w Polsce i ich efekty, Białostockie Studia Prawnicze 2011, nr 9, s. 261-275.
12. P. Chlebowicz, W. Filipkowski, 2011, Analiza kryminalna. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe, Wolters Kluwer, ss. 220. *Mój wkład w powstanie tej pracy polegał na Rozdział 1 i 4, części Rozdziału 3 w zakresie metodologii badań w aspekcie kryminalistycznym oraz części zawartych we wnioskach płynących z analizy uzyskanych wyników badań Podsumowanie 1.1. Mój udział procentowy szacuję na 50%.*
13. W. Filipkowski, Wykorzystywanie otwartych źródeł informacji. Wyniki badań ankietowych (w:) W. Filipkowski, W. Mądrzejowski (red.), Biały wywiad. Otwarte źródła informacji – wokół teorii i praktyki, C.H.Beck, Warszawa 2012, s. 135-163.
14. R. Dreżewski, W. Filipkowski, J. Sepielak, System supporting money laundering detection, Digital Investigation June 2012, Volume 9, Issue 1, s. 8-21. *Mój wkład w powstanie tej pracy polegał na: zebraniu i analizie niezbędnej literatury prawniczej oraz kryminalistycznej do przygotowania pracy. Mój udział procentowy szacuję na 33%.*
15. W. Filipkowski, J. Pogorzelski, Technological aspects of the fight against organized crime in the opinion of public prosecutors (w:) E. W. Pływaczewski (red.), Current Problems of the Penal Law and Criminology, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, s. 135-151. *Mój wkład w powstanie tej pracy polegał na: opracowaniu koncepcji badań, zebraniu i analizie niezbędnej literatury do przygotowania pracy, analizie statystycznej wyników badań, a także na przygotowaniu ostatecznej wersji opracowania. Mój udział procentowy szacuję na 80%.*
16. W. Filipkowski, Wybrane aspekty technologiczne walki z przestępczością zorganizowaną, Przegląd Policyjny 2012, nr 1, s. 107-122.

4.2.

Zainteresowania naukowe Habilitanta dotyczą taktyki kryminalistycznej. Prowadzone badania dotyczyły pozyskiwania i wykorzystania informacji przez organy ścigania, służby specjalne oraz wymiar sprawiedliwości na potrzeby prowadzonych przez te podmioty postępowań operacyjnych lub karnych dla celów odpowiednio wykrywczych lub

dowodowych. W odróżnieniu od tradycyjnego podejścia do tego zagadnienia, badania koncentrowały się nad zastosowaniem w tym obszarze najnowszych rozwiązań technologicznych, przede wszystkim z obszaru informatyki. Ponadto, taktyka kryminalistyczna obejmuje także zasady celowego i efektywnego wykorzystania środków technicznych w walce z przestępczością. Był to kolejny aspekt badań prowadzonych przez Habilitanta. Postawiona została teza, iż osiągnięcia współczesnej informatyki w zakresie pozyskiwania i analizowania informacji mogą przyczynić się do podniesienia efektywności walki z przestępczością. Ponadto, zwrócono uwagę, że najszybciej adaptowane są takie rozwiązania, które służą przeciwdziałaniu i zwalczaniu najpoważniejszych kategorii przestępstw, w szczególności przestępczości zorganizowanej oraz terroryzmu. Wynika to z faktu, iż poszukuje się rozwiązań podnoszących efektywność działań organów państwowych w konfrontacji z tymi przestępstwami, które są trudne do wykrycia i doprowadzenia do ukarania ich sprawców.

Należy też poczynić zastrzeżenie, iż badane zastosowanie rozwiązań informatycznych w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych czy procesowych nie stanowi desygnatu obowiązującego pojęcia informatyki śledczej, gdyż ta ogranicza się do ujawniania, zabezpieczania oraz analizy danych cyfrowych znajdujących się na różnego rodzaju nośnikach elektromagnetycznych lub optycznych. Rozwiązania te nie zawierają się także w pojęciu techniki operacyjnej, które jest znane w literaturze kryminalistycznej. Dlatego też zasadnym jest poszukiwanie nowego terminu, który mógłby oddać sens opisywanego zagadnienia analizy celowości zastosowania rozwiązań informatycznych oraz efektywnego ich wykorzystania w walce z przestępczością.

Rozwiązania informatyczne są doceniane przez praktyków, ale nie są dostrzegane przez naukę kryminalistyki. Zagadnienie to stało się także tematem obrad Komitetu II pt. „Recent developments in the use of science and technology by offenders and by competent authorities in fighting crime, including the case of cybercrime” (którego Habilitant był sprawozdawcą) podczas XII Kongres Organizacja Narodów Zjednoczonych nt. Zapobiegania Przestępczości i Wymiaru Sprawiedliwości w Salvadorze (Brazylia) w 2010 r.

Habilitant prowadził badania na następujących obszarach:

- A. Współczesne technologie wspierające organy ścigania, służby specjalne i wymiar sprawiedliwości w walce z przestępczością zorganizowaną**
 - A.1. Technologie stosowane wspólnie
 - A.2. Postulaty dotyczące rozwiązań technologicznych
 - A.3. Oczekiwane kierunki badań rozwojowych
 - A.4. Wnioski
- B. Ocena przydatności dowodów pochodzących z zastosowania rozwiązań technologicznych na etapie czynności operacyjno-rozpoznawczych, ze szczególnym uwzględnieniem analizy kryminalnej**
- C. Najnowsze rozwiązania informatyczne mogące poprawić efektywność działań podejmowanych przez organy ścigania, służby specjalne i wymiar sprawiedliwości**
 - C.1. Analiza przepływów finansowych
 - C.2. Przetwarzanie dokumentów na potrzeby postępowania karnego

C.3. Analiza informacji pochodzących z otwartych źródeł, ze szczególnym uwzględnieniem Internetu

C.4. Dalsze kierunki wspólnych badań nauk penalnych i technologicznych

D. Badania nad analizą kryminalną w aspekcie kryminalistycznym

D.1. Zagadnienia wprowadzające

D.2. Weryfikacja hipotez badawczych

D.3. Postulaty wynikające z przeprowadzonych badań

Ad. A. Współczesne technologie wspierające organy ścigania, służby specjalne i wymiar sprawiedliwości w walce z przestępczością zorganizowaną

W fazie początkowej zainteresowania Habilitanta, tym stosunkowo nowym obszarem wiedzy kryminalistycznej, były realizowane w ramach projektu badawczego zamawianego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego pt. *Monitoring, identyfikacja i przeciwdziałanie zagrożeniom bezpieczeństwa obywateli* (Nr PBZ-MNiSW-DBO-01/I/2007), którego kierownikiem był prof. zw. dr hab. Emil W. Pływaczewski (*W. Filipkowski, Wybrane aspekty technologiczne walki z przestępczością zorganizowaną, Przegląd Policyjny 2012, nr 1, s. 107-122*). Wynikały one także z zaangażowania Habilitanta w prace stowarzyszenia Polska Platforma Bezpieczeństwa Wewnętrznego skupiającego praktyków organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości oraz naukowców – humanistów i inżynierów starających się tworzyć rozwiązania technologiczne dla organów państwowych związane z zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku publicznego.

W ramach tego projektu zamawianego z inicjatywy Habilitanta zostały przeprowadzone – pierwsze tego typu w Polsce – badania kryminalistyczne dotyczące współczesnych technologii wykorzystywanych przez organy państwowe w walce z przestępczością zorganizowaną. Na ich potrzeby zostały dobrane 3 grupy respondentów. Przyjęto, iż największą wiedzę o stosowaniu i przydatności rozwiązań technologicznych w walce z przestępczością zorganizowaną będą posiadały osoby na co dzień walczące z tym zjawiskiem. Warunek ten spełniali funkcjonariusze Centralnego Biura Śledczego Komendy Głównej Policji, prokuratorzy z prokuratur apelacyjnych i okręgowych oraz sędziowie wydziałów karnych sądów apelacyjnych.

Po pierwsze – w przypadku funkcjonariuszy Policji – pakiety kwestionariuszy ankiet po 20 sztuk zostały wysłane za pośrednictwem CBS KGP do każdego z zarządów terenowych i jednostek zamiejscowych (łącznie 320 sztuk) (*W. Filipkowski, Rozwiązania technologiczne w pracy policji na podstawie badań ankietowych, Przegląd Policyjny 2010, nr 1, s. 71-89*). Każdy z naczelników wskazał maksymalnie po 20 funkcjonariuszy pracujących w jego zarządzie i mających największe doświadczenie w walce z przestępczością zorganizowaną. Ponadto respondentami były osoby pracujące w różnych wydziałach tych zarządów, ale zajmujące się walką z przestępczością zorganizowaną. Badania ankietowe przeprowadzono drogą pocztową w okresie od 15 września do 15 października 2008 r. W ten sposób pozyskano materiał badawczy w postaci 245 kwestionariuszy ankiet, co stanowiło 76,56% zwrotności wszystkich wysłanych kwestionariuszy.

Po drugie, kwestionariusze ankiet zostały wysłane do prokuratorów w prokuraturach apelacyjnych (Wydziały V do Spraw Przestępczości Zorganizowanej i Korupcji) i okręgowych (wydziały śledcze oraz wydziały ds. przestępczości gospodarczej) (*W.*

Filipkowski, J. Pogorzelski, Technological aspects of the fight against organized crime in the opinion of public prosecutors (w:) E. W. Pływaczewski (red.), Current Problems of the Penal Law and Criminology, LEX a Woltes Kluwer business, Warszawa 2012, s. 135-151).

Z racji zmian organizacyjnych w prokuratorskim pionie do spraw przestępczości zorganizowanej, badania przeprowadzono drogą pocztową w drugim kwartale 2010 r. Kwestionariusze ankiet były przesyłane bezpośrednio do jednostek organizacyjnych prokuratury. Badania objęły analizę 55 kwestionariuszy ankiet z prokuratur apelacyjnych i 299 z prokuratur okręgowych. Szacuje się, że cała populacja w przypadku pierwszej grupy respondentów wynosiła w momencie badań około 126 osób, a w przypadku drugiej około 652 osoby. To daje podstawy do stwierdzenia, iż badania objęły 43,65% prokuratorów w przypadku pierwszej i odpowiednio 45,85% w drugiej grupie.

Trzecia grupa obejmowała sędziów (*W. Filipkowski, Technologiczne aspekty walki z przestępczością zorganizowaną (w:) J. Kasprzak, B. Młodziejowski (red.), Wybrane problemy procesu karnego i kryminalistyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Prawa i Administracji, Olsztyn 2010, s. 253-273*). Badania ankietowe przeprowadzono drogą pocztową w drugim kwartale 2009 r. Zestawy z odpowiednią ilością kwestionariuszy ankiet były wysyłane do Przewodniczących Wydziałów Karnych Sądów Apelacyjnych na terenie całego kraju z prośbą o ich przekazanie poszczególnym sędziom. W okresie prowadzenia badań pracowało około 135 sędziów w wydziałach karnych sądów apelacyjnych. Spośród wszystkich kwestionariuszy ankiet wysłanych do prezesów sądów apelacyjnych w całej Polsce, zwrotnie otrzymano 45. Można więc uznać, iż badania objęły jedną trzecią populacji.

Przedmiotem badań były opinie wybranych grup respondentów na temat ich styczności z nowymi rozwiązaniami technologicznymi w pracy związanej ze zwalczaniem przestępczości zorganizowanej. Celami badań były: poznanie ich opinii na temat występowania tych rozwiązań w ich pracy zawodowej; wskazanie usprawnień istniejących rozwiązań; ale także wskazanie takich rozwiązań, które byłyby najbardziej oczekiwane, przydatne w ich pracy.

Ogólny problem dotyczył rodzaju i częstotliwości stosowania przez respondentów rozwiązań technologicznych służących walce z przestępczością zorganizowaną. Pierwszym problemem szczegółowym była ocena istniejącego stanu pod kątem efektywności wykorzystania nowych technologii w praktyce pracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Przyjęto założenie, że udzielane odpowiedzi przez respondentów mogły wynikać, zarówno z doświadczenia zawodowego, wiedzy teoretycznej, jak i znajomości rozwiązań technicznych występujących w innych krajach. Drugi problem badawczy stanowiła kwestia dopiero rozwijanych i przyszłych rozwiązań technologicznych dla organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. W związku z tym pojawiły się pytania: Jakich rozwiązań oczekują respondenci? Które z podanych technologii ułatwią ich pracę i podniosą jej efektywność?

A.1. Technologie stosowane współcześnie

Respondenci zostali poproszeni, aby na podstawie posiadanego doświadczenia zawodowego wskazali, jakiego rodzaju wsparcia ze strony technologii doświadczyli w swojej pracy zawodowej związanej ze zwalczaniem przestępczości zorganizowanej. Lista została stworzona na podstawie informacji otrzymanych podczas swobodnych wywiadów prowadzonych z praktykami organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. W pierwszej grupie znalazły się technologie znane w nauce kryminalistyki, a mianowicie:

- lokalizowanie miejsca przebywania osób (np. za pomocą GPS, BTS),
- analiza kryminalna powiązań kapitałowych, osobowych,
- analiza historii rachunków bankowych, przepływów finansowych,
- dostęp do skomputeryzowanych baz danych zawierających informacje o osobach, zdarzeniach, przedmiotach (dalej skomputeryzowane bazy danych).

W drugiej grupie znalazły się 2 technologie wspierające działalność organów państwa od strony czysto technicznej:

- przesłuchanie świadków na odległość (telekonferencja),
- przesyłanie informacji drogą elektroniczną.

Respondenci mieli też możliwość dodania od siebie innych rodzajów wsparcia technologicznego, które nie zostały wymienione w przedstawionym wykazie i poddania ich ocenie. Jednakże stosunkowo rzadko korzystali z tej możliwości.

Widoczne było duże zróżnicowanie pomiędzy grupami respondentów pod względem kontaktu z nowymi technologiami w pracy zawodowej związane ze zwalczaniem przestępczości zorganizowanej. Może się wydać interesujące, że to w wypadku prokuratorów styczność ta była najwyższa i to w zasadzie niezależnie od rodzaju technologii. Na drugim krańcu skali znaleźli się sędziowie. Oczywiście wynikało to ze specyfiki pracy każdej z tych grup respondentów. Wydaje się, że wynik uzyskany w grupie prokuratorów związany był z faktem, iż korzystali oni z wyników stosowania technik już na etapie czynności operacyjno-rozpoznawczych przez organy ścigania, ale także mieli do dyspozycji własne narzędzia techniczne, jak np. bazy komputerowe czy analizy przygotowywane przez analityków pracujących w prokuraturach.

Różnice dotyczyły także rodzajów wsparcia technologicznego, które było przydatne w ich pracy. Dlatego też nie dziwi fakt, iż telekonferencje nie były tak powszechne wśród funkcjonariuszy Policji, jak wśród sędziów. Zastanawia natomiast ostatnie miejsce tej technologii w opinii prokuratorów. Przykładem przeciwnym były technologie związane z lokalizowaniem miejsca przebywania osób, analizami kryminalnymi oraz dostępem do baz danych, z którymi miał styczność o wiele większy odsetek respondentów wśród funkcjonariuszy Policji i prokuratorów niż wśród sędziów. Było to również związane z zakresem obowiązków służbowych.

W wypadku funkcjonariuszy Policji udzielone przez nich odpowiedzi można było podzielić na trzy grupy ze względu na fakt zetknięcia się respondentów ze wskazanym wsparciem technologicznym. Najczęściej respondenci (ponad 80%) spotkali się z dostępem do skomputeryzowanych baz danych, które zawierały informacje o osobach, przedmiotach i zdarzeniach oraz lokalizowanie miejsca przebywania osób za pomocą technologii GPS lub triangulacji GSM. Z praktyki pracy Policji wynika, iż do pierwszej grupy należały bazy prowadzone wyłącznie przez Policję, jak również inne organy państwowe, a także bazy zagraniczne zarządzane przez instytucje międzynarodowe. Bazy prywatne były zwykle płatne, co skutecznie ograniczało dostęp do nich. Natomiast, zwłaszcza na etapie prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych, niezwykle ważna była możliwość lokalizowania osób znajdujących się w zainteresowaniu Policji.

Druga grupa odpowiedzi składała się z trzech elementów: analizy kryminalnej powiązań kapitałowych, osobowych, przesyłania informacji drogą elektroniczną oraz analizy

historii rachunków bankowych, przepływów finansowych. Na uwagę zasługuje fakt, iż respondenci mieli do czynienia z różnymi formami analizy kryminalnej. Stanowiła ona jeden z najważniejszych instrumentów Policji w walce ze skomplikowanymi przestępstwami gospodarczymi lub związanymi z przestępczością zorganizowaną.

W toku postępowania karnego sędziowie stykali się z rozwiązaniami technicznymi lub efektami ich zastosowania. Mogły one mieć charakter dowodów lub informacji o dowodzie albo jedynie wspomagać jego przeprowadzenie. Były one stosowane na etapie czynności operacyjnych, postępowania przygotowawczego przez prokuraturę lub inny organ wykonujący czynności procesowe, albo na etapie postępowania sądowego.

Wymienione technologie były w większości związane z etapem postępowania przygotowawczego lub wręcz czynnościami operacyjnymi, dlatego też o wiele mniejszy odsetek respondentów zadeklarował kontakt z takimi rozwiązaniami technicznymi niż w wypadku pozostałych grup respondentów. Względnie najczęściej była wykorzystywana — zdaniem respondentów — analiza kryminalna z zakresu historii rachunków bankowych (blisko 65% badanych), następnie lokalizowanie miejsca przebywania osób oraz analiza kryminalna powiązań kapitałowych, osobowych (oscylujące wokół 50% badanych). Dopiero czwarte miejsce zajęła technologia, która mogła być stosowana przez samych sędziów, czyli przesłuchanie na odległość (ponad 40%). Najrzadziej respondenci stykali się z dostępem do skomputeryzowanych baz danych zawierających informacje o osobach, przedmiotach i zdarzeniach.

Po zadeklarowaniu kontaktu z danym rodzajem wsparcia technologicznego respondenci w każdej z grup badawczych zostali poproszeni o dokonanie oceny częstotliwości stosowania go. Można zaryzykować tezę, iż wyniki dotyczące styczności z konkretnym rodzajem wsparcia technologicznego do prowadzenia postępowań karnych z zakresu przestępczości zorganizowanej częściowo znalazły swoje potwierdzenie w wynikach przeprowadzonych badań.

Ponieważ w większości przypadków zaprezentowane technologie odnosiły się do pracy Policji, nie dziwi fakt, iż respondenci będący jej funkcjonariuszami wskazywali na „częste” lub „bardzo częste” korzystanie z nich. Wyjątek stanowiło przesłuchanie na odległość. W wypadku pozostałych grup badawczych, z ich punktu widzenia, technologie te występowały „często” lub „przeciętnie często” w sprawach z zakresu przestępczości zorganizowanej (prokuratorzy) oraz „przeciętnie” i „rzadko” (sędziowie). Po raz kolejny należy to tłumaczyć charakterystyką zadań, jakie prawo stawiało przed nimi. Częstotliwość występowania wsparcia technologicznego spadała wraz z zaawansowaniem etapu postępowania karnego. Na etapie postępowania przygotowawczego była większa niż na etapie sądowym.

Funkcjonariusze Policji, najczęściej korzystali z różnego rodzaju baz danych w swojej pracy. Dalsze miejsca zajęło także lokalizowanie miejsca przebywania osób, analizy kryminalne oraz przesyłanie informacji drogą elektroniczną. Do pewnego stopnia podobne wyniki można było odnotować w przypadku prokuratorów. Często korzystali oni z baz danych, do których mają samodzielny dostęp. Dalsze miejsca zajęły analizy kryminalne, które są nie tylko przekazywane przez Policję, ale także realizowane na potrzeby konkretnych postępowań karnych przez analityków w prokuraturach.

Natomiast z punktu widzenia sędziów wymienione rodzaje wsparcia technologicznego występowały w sprawach z zakresu przestępczości zorganizowanej w stopniu przeciętnym lub rzadkim. Mogło to wynikać z faktu, że nie wszystkie wyniki zastosowania tych technologii były uznawane za dowody w sprawach karnych i nie były włączane do materiału dowodowego. W ocenie przedstawicieli tej grupy badawczej przeciętnie często w sprawach występowało lokalizowanie miejsca przebywania osób oraz analizy wynikające z dostępu do różnego rodzaju baz danych. Pozostałe technologie występowały „rzadko”. Zastanawiające jest incydentalne stosowanie przesłuchania świadków na odległość czy przesyłanie informacji drogą elektroniczną.

Na wstępie rozważań o przydatności przedstawionych rozwiązań technologicznych w sprawach z zakresu przestępczości zorganizowanej należy podkreślić, iż wszystkie one zostały uznane przez ogół respondentów za „bardzo przydatne” lub „przydatne”. Oznacza to, iż zdecydowana większość respondentów potwierdziła, że zastosowanie ich w postępowaniu karnym było zasadne, celowe i przynosiło zakładane korzyści. Zdecydowana większość odpowiadających na to pytanie sędziów uplasowała wymienione technologie na poziomie „przydatne”.

W stosunku do przesyłania informacji drogą elektroniczną oraz przesłuchiwania świadków na odległość uzyskano podobne, stosunkowo niskie wyniki, we wszystkich grupach respondentów. Funkcjonariusze Policji najwyżej ocenili technologie pozwalające na lokalizowanie miejsca przebywania osób oraz pozwalające na dostęp do skomputeryzowanych baz danych. Natomiast prokuratorzy docenili analizy kryminalne pozwalające na badanie powiązań kapitałowych, osobowych oraz historii rachunków bankowych, przepływów kapitałowych. Innymi słowy, korzyści płynące ze stosowania wsparcia technologicznego zostały bardziej docenione przez przedstawicieli organów ścigania niż przez przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości.

A.2. Postulaty dotyczące rozwiązań technologicznych

Respondenci zostali poproszeni o wskazanie rozwiązań technologicznych, których brakowało im w czasie udzielania odpowiedzi na pytania w zakresie prowadzenia postępowań związanych ze zwalczaniem przestępczości zorganizowanej. Pytanie to dawało szansę na wskazanie przez respondentów wad istniejącego systemu regulacji prawnych oraz ograniczeń w dostępności technologii. Niestety, tylko nieliczni respondenci w poszczególnych grupach badawczych podjęli się tego zadania. Mogło to wynikać z ich pozytywnej oceny istniejącego poziomu nasycenia technologią walki z przestępczością zorganizowaną, z braku jednoznacznych, sprecyzowanych opinii w tym temacie albo z niechęci respondentów do odpowiadania na pytania otwarte.

W wypadku funkcjonariuszy Policji tylko w 33 spośród 245 kwestionariuszy udzielono odpowiedzi na to otwarte pytanie. Otrzymane odpowiedzi można podzielić na następujące grupy zagadnień:

1. Dostęp oraz funkcjonowanie istniejących komputerowych baz danych.
2. Poziom zaawansowania technologicznego policyjnych urzędów.
3. Współpraca z operatorami sieci komórkowych.

Na pierwszym miejscu wymieniano potrzebę zwiększenia ilości baz danych, do których funkcjonariusze Policji mieliby dostęp albo bezpośredni, albo przez upoważnione osoby. Chodziło tutaj nie tyle o bazy policyjne, ale o bazy innych organów państwowych (w

tym również zagranicznych). W sposób bezpośredni wskazano bazy np.: urzędów skarbowych i celnych, Straży Granicznej, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Narodowego Funduszu Zdrowia. Kolejną propozycją było stworzenie jednej wspólnej bazy danych dla wszystkich organów państwowych zajmujących się walką z przestępczością zorganizowaną. Funkcjonariusze przyznali też, że pomocny byłby dostęp do baz podmiotów prywatnych, gospodarczych, również tych płatnych. Najwięcej oczekiwań dotyczyło baz operatorów sieci komórkowych. Sporadycznie wymieniane były banki. Kolejną kwestią, na którą zwrócili uwagę respondenci, był dostęp do nagrań telewizji przemysłowej, kamer bankomatowych, itd.

Funkcjonariusze Policji wskazywali też na szereg wad istniejących baz. Wymieniali oni konkretne przykłady, np. brak historii samochodów osobowych lub ciężarowych. Z drugiej strony nie mieli oni np. dostępu do bazy danych o osobach przebywających w aresztach i zakładach karnych, czy osobach przekraczających granicę. Zgłaszali także postulat odejścia od papierowych i biurowatycznych procedur dostępu do niektórych baz na rzecz dostępu elektronicznego. Upatrywali w tym szansę na przyspieszenie pracy organów ścigania i zmniejszenie kosztów ich funkcjonowania.

Funkcjonariuszom Policji brakowało możliwości zautomatyzowanego przeszukiwania baz danych przy zastosowaniu zaawansowanych kryteriów wyszukiwania, zawężania kręgu np. osób lub pojazdów do analizy na podstawie danych częściowych. W czasie badań uzyskanie odpowiedzi na złożone zapytanie do istniejących bazy zajmowało bardzo dużo czasu. Podnosili oni, że przy projektowaniu struktury danych skorzystano ze starych rozwiązań informatycznych, przez co bazy te zawierały czasem dane niemające już znaczenia. Jednocześnie nie zawierały innych, potrzebnych współcześnie kategorii danych. Nie zmieniła się struktura, ani format starszych policyjnych baz danych.

Druga grupa zagadnień dotyczyła niskiego poziomu technicznego urządzeń, jakimi dysponuje Policja, który świadczył o jej zacofaniu technologicznym, biorąc pod uwagę podaż tego, co było oferowane wówczas na rynku. Braki dotyczyły nawet podstawowego sprzętu komputerowego. Zdaniem respondentów policyjne systemy informatyczne pracowały zbyt wolno i nie radziły sobie z przetwarzaniem dużej ilości danych. Podobnie było z szybkością przesyłania informacji w tych systemach. Ponadto, funkcjonariusze Policji zastanawiali się, dlaczego nie wykorzystuje się częściej poczty elektronicznej oraz innych usług w celu monitorowania treści Internetu, poszukiwania informacji, przesyłania zdigitalizowanych akt sprawy. Sporadycznie wymieniali oni takie kwestie jak brak mobilnego dostępu do baz w pojazdach służbowych, „wrzutki” z urządzeniem GPS, których rozmiary ułatwiają ich wykrycie przez figurantów lub nawet osoby postronne oraz rzadkie stosowanie mikrofonów kierunkowych czy kamer.

Trzeci zbiór odpowiedzi dotyczył problemów we współpracy z operatorami sieci komórkowych oraz z wykorzystywaniem przez przestępców możliwości komunikowania się za pomocą tej technologii. Często podawana była propozycja bezpośredniego dostępu do danych w bazach operatorów w celu realizacji takich czynności jak: stosowanie podsłuchów, uzyskiwanie historii połączeń, lokalizowanie telefonów albo bieżące wyjaśnianie wątpliwości, braków w danych, celem zminimalizowania obiegu dokumentów papierowych. Niektóre sieci komórkowe nie miały odpowiedniej infrastruktury technicznej do lokalizowania telefonów (położenie jest podawane z bardzo małym przybliżeniem) lub do przeprowadzania podsłuchu. Funkcjonariusze Policji podawali także konkretne rozwiązania

ich problemów. Jednym z nich było zarządzanie kontroli w postaci podsłuchu telefonicznego nie na konkretny numer, a na osobę. Ponadto, w ocenie respondentów podsłuch telefoniczny nie był efektywny, gdyż przestępcy korzystali z wielu telefonów, w tym przede wszystkich tych na kartę (*pre-paid*). Jako próbę rozwiązania tego problemu respondenci zasugerowali posługiwanie się odpowiednim urządzeniem do namierzania telefonów aktywnych na danym obszarze w celu ustalenia nowego numeru telefonu. W jednym wypadku respondent wyraził częściowo optymizm, że obecny poziom wsparcia technologicznego w Centralnym Biurze Śledczym KGP był wystarczający.

Na to samo pytanie odpowiedziało jedynie 57 prokuratorów prokuratur apelacyjnych oraz okręgowych. Respondenci z prokuratur apelacyjnych wskazywali m.in. na potrzebę zwiększenia i przyspieszenia (odformalizowania) dostępu prokuratora do istniejących baz danych, w tym użytkowanych przez Policję, a także stworzenia kolejnych baz i umożliwienia prokuratorom bezpośredniego dostępu do nich; stworzenia systemu umożliwiającego zautomatyzowane przekładanie mowy ludzkiej na tekst; ujednolicenia programów analitycznych w instytucjach związanych z postępowaniami dla ułatwienia przetwarzania danych. Spośród respondentów z prokuratur apelacyjnych trzech uznało, iż istniejące rozwiązania technologiczne i informatyczne były wystarczające, a problemy z ich wykorzystaniem wynikają z braku środków finansowych, bądź też odpowiednio przeszkolonej kadry.

Badani z prokuratur okręgowych wskazywali również na konieczność rozszerzenia dostępu do baz danych. Ponadto zwracali oni uwagę na konieczność zwiększenia liczby certyfikowanych stanowisk i urządzeń odsłuchowych; zapewnienie prokuratorom dostępu do Internetu; zwiększenie liczby specjalistów i analityków w celu obsługi specjalistycznych programów do analizy kryminalnej; wyposażenie prokuratur w urządzenia i oprogramowanie pozwalające na prawidłowe procesowe zabezpieczanie danych informatycznych, dzięki czemu uniknie się konieczności powoływania biegłych. Czterech respondentów uznało istniejące rozwiązania informatyczne za wystarczające, jednocześnie wskazując na potrzebę lepszego przeszkolenia prokuratorów w zakresie sposobów i możliwości ich zastosowania.

Spośród wszystkich 45 respondentów w grupie sędziów wydziałów karnych sądów apelacyjnych, jedynie 4 osoby odpowiedziały na to pytanie. Troje z nich stwierdziło, iż nie ma potrzeby wprowadzania jakiś nowych rozwiązań technologicznych wspierających prowadzenie postępowań z zakresu przestępczości zorganizowanej. Jeden respondent opowiedział się za rozwijaniem rozwiązań, które pozwalałyby na lokalizowanie osadzonych bezpośrednio z budynku sądu oraz ograniczałyby dokumentację papierową spraw karnych na rzecz ich wersji elektronicznych.

A.3. Oczekiwane kierunki badań rozwojowych

Prowadzone badania ankietowe były też okazją do poddania dyskusji tematów różnych kierunków prac naukowych z zakresu technologii z oceną ich przydatności w walce z przestępczością zorganizowaną przez ich przyszłych potencjalnych użytkowników. Respondenci zostali poproszeni – na podstawie posiadanego doświadczenia zawodowego – o uszeregowanie wymienionych rozwiązań technologicznych od najbardziej oczekiwanych przez nich przy prowadzeniu spraw z zakresu walki z przestępczością zorganizowaną do najmniej oczekiwanych. Respondenci mieli też możliwość zaproponowania innych rodzajów technologii, które nie zostały wymienione w przedstawionym wykazie i poddanie ich ocenie.

Na wstępie należy zauważyć, iż część z prezentowanych w tym pytaniu rozwiązań technicznych była wymieniana przez niektórych respondentów, jako sposoby na rozwiązanie problemów, z jakimi stykali się w pracy zawodowej. Żadne z nich nie uzyskało najwyższej oceny w żadnej z grup respondentów, tak samo jak oceny „najmniej oczekiwany”. Ten ostatni fakt może wskazywać na to, iż kierunki badań dokonanych przez zespoły badawcze pracujące m.in. w ramach Polskiej Platformy Bezpieczeństwa Wewnętrznego dobrano zgodnie z oczekiwaniami potencjalnych użytkowników końcowych. Nie dziwi subiektywne podejście respondentów do podanych rozwiązań technologicznych. Najbardziej oczekiwane były te z nich, które w sposób bezpośredni mogą usprawnić ich pracę.

Można zauważyć, iż wyniki w obu grupach badanych były do siebie zbliżone. Natomiast różnice wynikały z doświadczenia zawodowego poszczególnych grup respondentów. W wypadku funkcjonariuszy Policji i prokuratorów na pierwszych miejscach znalazły się narzędzia do zautomatyzowanej analizy kryminalnej (opartej m.in. na sztucznej inteligencji), która obejmowałaby, zarówno bilingi telefoniczne, transakcje finansowe, jak i powiązania w grupach przestępczych. Natomiast sędziowie na pierwszym miejscu wymienili tzw. „elektroniczne akta” postępowania karnego. Nie budzi to zastrzeżeń, gdyż respondenci mieli bezpośrednią styczność właśnie z aktami spraw karnych, które miały i nadal mają postać papierową. Takie rozwiązanie usprawniłoby ich pracę i w ocenie respondentów jest najbardziej oczekiwane. U funkcjonariuszy Policji i prokuratorów rozwiązanie to uplasowało się za analizami kryminalnymi.

Zgłaszane przez wszystkich respondentów postulaty dotyczące zautomatyzowania procesu tworzenia analiz kryminalnych nie dziwią, jeżeli weźmie się pod uwagę ilość osób i zdarzeń występujących w większości postępowań z zakresu zwalczania przestępczości zorganizowanej. Implementacja tego rozwiązania może istotnie pomóc w wyznaczeniu kierunków i przyspieszyć osiągnięcie celów konkretnego postępowania przygotowawczego.

Ostatnie miejsca zajmowały rozwiązania, które miały wspierać organy państwowe od strony czysto technicznej. W wypadku tych rozwiązań technologicznych zachodziła daleko idąca zbieżność w odpowiedziach prokuratorów i sędziów. Automatyczne przekładanie mowy na tekst mogłoby zrewolucjonizować czynność sporządzania protokołu z rozpraw. Również i tutaj respondenci liczyli na tego typu usprawnienia bardziej niż w odniesieniu do innych technologii. Natomiast do najmniej oczekiwanych rozwiązań technologicznych należały narzędzia do automatycznego tłumaczenia mowy w języku obcym na tekst w języku polskim oraz deszyfrowania komunikacji między przestępcami.

A.4. Wnioski

Oprócz wniosków o charakterze kryminalistycznym zawartych powyżej, sformułowano następujące ogólne postulaty dotyczące sposobów prowadzenia badań nad rozwiązaniami technologicznymi służącymi organom państwowym odpowiedzialnym za zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz za wymiar sprawiedliwości:

- Na etapie projektowania tychże rozwiązań nieodzowny staje się udział przyszłych potencjalnych użytkowników w celu najlepszego dopasowania prototypów do ich potrzeb.
- Prawnicy powinni aktywnie uczestniczyć w zespołach projektujących nowe rozwiązania technologiczne w obszarze bezpieczeństwa oraz wymiaru sprawiedliwości. Do ich zadań powinno należeć uświadamianie inżynierów w zakresie

istniejących ograniczeń prawnych, ale także proponowanie zmian w obowiązującym prawie w celu umożliwienia stosowania tych najbardziej efektywnych rozwiązań technologicznych.

- Inżynierowie – nie mając prawniczego spojrzenia na problemy, z jakimi borykają się organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości – mogą ukazać nowe i potencjalnie efektywniejsze sposoby rozwiązania tychże problemów.
- Przedstawiciele organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości nie powinni obawiać się nowych rozwiązań technologicznych, które mogą przyspieszyć czy nawet podnieść efektywność realizacji wielu czynności. Powinna to być konstruktywna krytyka oddzielona od osobistych uprzedzeń, nawyków, a przede wszystkim obaw przed technologią.
- Ograniczenia natury finansowej można przezwyciężyć, wykorzystując środki finansowe dostępne w kraju (np. pochodzące z Narodowego Centrum Badań i Rozwoju), za granicą (w szczególności na poziomie Unii Europejskiej), ale także na drodze tworzenia partnerstwa publiczno-prywatnego czy urealnienia koncepcji komercjalizacji badań naukowych.

Ad. B. Ocena przydatności dowodów pochodzących z zastosowania rozwiązań technologicznych na etapie czynności operacyjno-rozpoznawczych, ze szczególnym uwzględnieniem analizy kryminalnej

Te same grupy respondentów w drugiej części przygotowanego narzędzia badawczego miały wypowiedzieć się o prawnym i organizacyjnym instrumentarium systemu przeciwdziałania i zwalczania przestępczości zorganizowanej. Przedstawione zostaną wyniki tylko tej części prowadzonych badań, gdyż zasięmano opinii respondentów odnośnie dowodowego wykorzystania m.in. analizy kryminalnej.

Pierwsze, w tej części kwestionariusza ankiety, pytanie dotyczyło oceny częstotliwości oraz przydatności dowodów uzyskanych w drodze czynności operacyjno-rozpoznawczych. Podana została następująca lista: podsłuch telefoniczny, osobowe źródła informacji, niejawne rejestrowanie obrazu, niejawny nadzór nad przemieszczaniem się osób, podsłuch pokojowy, kontrola korespondencji elektronicznej, kontrola korespondencji zwykłej, sporządzenie analizy kryminalnej oraz kontrolowane wręczenie korzyści majątkowej.

Funkcjonariusze Centralnego Biura Śledczego Komendy Głównej Policji stwierdzili, że spośród 9 wymienionych tylko dowody pochodzące od osobowych źródeł informacji, z podsłuchu telefonicznego i niejawnego nadzorowania nad przemieszczaniem się osób były bardziej przydatne od dowodów uzyskanych w drodze analizy kryminalnej na etapie czynności operacyjno-rozpoznawczych. Spośród tej grupy jedynie dowody z osobowych źródeł informacji były częściej wykorzystywane niż z analizy kryminalnej (*W. Filipkowski, Prawne i organizacyjne instrumenty zwalczania przestępczości zorganizowanej w opinii funkcjonariuszy Centralnego Biura Śledczego, Białostockie Studia Prawnicze 2009, z. 6, s. 136-164*).

Na to samo pytanie odpowiadała grupa prokuratorów z prokurator apelacyjnych i okręgowych (*W. Filipkowski, J. Pogorzelski, Legal instruments intended for the fight against organized crime in the opinion of public prosecutors (w:) W. Pływaczewski (red.), Organized Crime and Terrorism. Reasons – Manifestations – Counteractions, University of Warmia and*

Mazury, Olsztyn 2011, s. 89-109). W przypadku respondentów z pierwszej grupy dominowały pozytywne oceny dowodów pochodzących z podsłuchu telefonicznego, osobowych źródeł informacji oraz analizy kryminalnej. Podobny wynik uzyskano w drugiej grupie. Respondenci z prokuratur okręgowych lepiej ocenili dowody pochodzące z analizy kryminalnej niż z osobowych źródeł informacji. Dowody te najczęściej występowały w postępowaniach przygotowawczych związanych ze zwalczaniem przestępczości zorganizowanej spośród innych czynności operacyjno-rozpoznawczych.

Ponieważ nikt spośród ankietowanych sędziów nie spotkał się w swojej pracy zawodowej z wynikami analizy kryminalnej, to nie oceniali oni przydatności dowodów z niej pochodzących (*W. Filipkowski, Ocena wybranych instytucji służących zwalczaniu przestępczości zorganizowanej, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2010, z. 2, s. 157-172*).

Ad. C. Najnowsze rozwiązania informatyczne mogące poprawić efektywności działań podejmowanych przez organy ścigania, służby specjalne i wymiar sprawiedliwości

Ważnym elementem pracy badawczej była możliwość zapoznania się z najnowocześniejszymi rozwiązaniami technicznymi, zwłaszcza informatycznymi, które mogą znaleźć zastosowanie w praktyce organów ścigania, służb specjalnych i wymiaru sprawiedliwości. Udało mi się to dzięki udziałowi w projektach badawczych i rozwojowych wspólnie z przedstawicielami nauki informatyki. Pozwoliło to Habilitantowi zapoznanie się z najnowocześniejszymi rozwiązaniami informatycznymi. Najczęściej Habilitant współpracował z przedstawicielami Grupy Inteligentnych Systemów Informacyjnych zatrudnionymi w Katedrze Informatyki Wydziału Informatyki, Elektroniki i Telekomunikacji Akademii Górniczo-Hutniczej im. S. Staszica w Krakowie. Powyższa współpraca naukowa zaowocowała szeregiem publikacji mieszczących się w temacie niniejszego autoreferatu.

C.1. Analiza przepływów finansowych

Opracowywane wspólnie przez naukowców rozwiązania technologiczne mogą z powodzeniem znaleźć zastosowanie w obszarze zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego. Koniecznością jest współpraca w tym zakresie ekspertów z obu obszarów wiedzy. Tak jest w przypadku typowania podejrzanych transakcji związanych z procederem prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu, jak też w przypadku oszustw lub wyłudzeń (*R. Dreżewski, W. Filipkowski, J. Sepielak, Analiza przepływów finansowych (w:) E. Nawarecki, G. Dobrowolski, M. Kisiel-Dorohinicki (red.), Metody sztucznej inteligencji w działaniach na rzecz bezpieczeństwa, AGH, Kraków 2009, s. 81-102*). Habilitant jako współautor tego opracowania przygotował – po pierwsze – kompleksowy zestaw stosowanych przez przestępców metod i technik prania pieniędzy. Po drugie, na ich podstawie Habilitant określił, jakie funkcjonalności systemu informatycznego powinny być zastosowane, aby był on efektywnym narzędziem w rękach analityka organów ścigania, służb specjalnych lub prokuratury. Propozycje te zostały zaimplementowane w formie wtyczki platformy LINK opracowanej przez zespół badawczy Akademii Górniczo-Hutniczej. Jest to narzędzie do analizy kryminalnej, które z powodzeniem może zostać użyte do wykrywania, takich technik prania pieniędzy, jak m.in.: skrzynka rozdzielcza i zbiorcza, strukturyzacja oraz szybka wpłata i wypłata. Zastosowane zostały tutaj algorytmy wyszukujące tzw. częste sekwencje (*sequence miner*) stosowane w *data mining*'u.

Prace nad tym systemem ciągle trwają. Wyniki dalszych etapów prac zostały opisane w kolejnym opracowaniu (R. Dreżewski, W. Filipkowski, J. Sepielak, *System supporting money laundering detection, Digital Investigation June 2012, Volume 9, Issue 1, s. 8-21*). Rosnące zapotrzebowanie organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości na narzędzia informatyczne przetwarzające hurtowe ilości danych dało podstawy do przeprowadzenia badań nad kryminalistycznymi i procesowymi aspektami ich wykorzystania. W niniejszym opracowaniu w sposób skrótowy Habilitant przedstawił kwestie wykorzystywania najnowszych rozwiązań technologicznych przy przeprowadzaniu ekspertyz kryminalistycznych na potrzeby postępowania karnego. Dotyczy to w szczególności takich technologii, które opierają się na sztucznej inteligencji, uczeniu maszynowym, *data mining*'u. Do pewnego stopnia są one w stanie wyręczyć człowieka od wykonywania czynności schematycznych, powtarzalnych wykonywanych według określonego algorytmu. Maszyny mogą same wnioskować na podstawie wprowadzonych danych lub dzięki zastosowaniu w algorytmach wiedzy eksperckiej, co przy zwiększonej w porównaniu z człowiekiem mocy obliczeniowej może okazać się efektywnym narzędziem przy analizie właśnie hurtowych ilości danych. Dlatego też należy sięgnąć do koncepcji dowodu z badań naukowych. W niniejszym opracowaniu Habilitant przedstawił kryteria opracowane przez prof. zw. dr hab. T. Tomaszewskiego. W rękach naukowców rozwijających ten obszar wiedzy leży takie dopracowanie i przygotowanie procedur, metod analizy kryminalnej, aby efekt zastosowania ich pracy mógł stanowić dowód w sprawie karnej. Część informatyczna opracowania stanowiła właśnie taki opis procedury zastosowania Systemu Wykrywania Prania Pieniędzy w ramach platformy LINK, a także wykorzystania rozwiązań oraz wyników przeprowadzonych eksperymentów w zakresie zaimplementowanych algorytmów klasteryzacji transakcji finansowych oraz prawdziwości przyjętej metody wizualizacji wyników analizy.

W tym miejscu należy podkreślić, iż na pierwsze miejsce w kontekście analizowania technologii wysunęło się tzw. drążenie danych (*data mining*) będące częścią koncepcji odkrywania wiedzy zgromadzonych w bazach danych (*Knowledge Discovery in Databases*). Wskazuje na to szereg zagranicznych przykładów stosowania jej w obszarze kryminalistyki, do np.:

- analizy kryminalnej (operacyjnej i strategicznej),
- profilowania sprawców przestępstw,
- typowania osób niebezpiecznych (potencjalnych zamachowców, terrorystów),
- typowania podejrzanych transakcji,
- wspierania procesu dyslokacji patroli,
- wyszukiwania prób ataku na infrastrukturę krytyczną poprzez sieć Internet,
- wykrywania anomalii w zachowaniu osób,
- analizy powiązań w sieciach społecznych.

Data mining pozwala na wyodrębnienie pewnych – często nieoczekiwanych lub wcześniej nieznanymi – wzorców, relacji w określonym zbiorze danych poprzez różnego rodzaju manipulacje tymi danymi, np. strukturyzowanie, klasyfikowanie, regresję (W. Filipkowski, *Sprawozdanie z Międzynarodowej konferencji dotyczącej projektu DETECTER pt. „Data mining i prawa człowieka w walce z terroryzmem” (Zurych, 10-11 czerwca 2010 r.)*, *Przegląd Policyjny 2010, nr 4, s. 209-216*). W tymże opracowaniu Habilitant przedstawiam nie tylko przebieg merytoryczny konferencji, ale także starał się

spopularyzować ideę badań nad tą technologią w polskich warunkach. Zwłaszcza, że jej stosowanie wiąże się z koniecznością rozwiązania szeregu problemów prawnych i kryminalistycznych np. związanych z obostrzeniami ustawodawstwa chroniącego dane osobowe lub metodologią jej stosowania przy przygotowywaniu ekspertyz kryminalistycznych. Problem wykorzystania *data mining*'u przez organy ścigania, służby specjalne i wymiar sprawiedliwości na potrzeby analizy kryminalnej z inicjatywy Habilitanta jest jednym z obszarów badawczych w realizowanym obecnie projekcie rozwojowym pt. „Nowoczesne technologie dla/w procesie karnym i ich wykorzystanie - aspekty techniczne, kryminalistyczne, kryminologiczne i prawne” pod kierownictwem prof. zw. dr hab. E. W. Pływaczewskiego.

C.2. Przetwarzanie dokumentów na potrzeby postępowania karnego

Kolejnym obszarem, który może zostać usprawniony dzięki wprowadzeniu rozwiązań informatycznych jest procedura karna, a dokładnie próby stworzenia koncepcji tzw. elektronicznych akt (*W. Filipkowski, B. Śnieżyński, Zarządzanie dokumentami tekstowymi w postaci elektronicznej (w:) E. Nawarecki, G. Dobrowolski, M. Kisiel-Dorohinicki (red.), Metody sztucznej inteligencji w działaniach na rzecz bezpieczeństwa, AGH, Kraków 2009, s. 255-268*). Rozwiązanie tego typu ma znaczenie czysto techniczne dla procesu karnego, jednakże rodzi szereg problemów prawnych, organizacyjnych i kadrowych. W ramach tego opracowania zadaniem Habilitanta było przedstawienie zarysu regulacji prawnych dotyczących barier wprowadzenia elektronicznej formy dokumentowania przebiegu postępowania karnego oraz opracowanie listy funkcjonalności w projektowanym prototypie systemu zarządzania dokumentami. Do najważniejszych należą np.:

- przeszukiwanie akt sprawy pod kątem występowania w nich nazw: podmiotów prawa, miejsc, adresów siedzib lub miejsc zamieszkania (zameldowania), czasu zdarzeń lub sporządzenia dokumentu, przeprowadzenia czynności, przedmiotów występujących w sprawie i ich opisu, rodzajów dokumentu, itp.;
- wyszukiwaniu i przeglądaniu wielu dokumentów dotyczących tej samej osoby lub przedmiotu;
- opisywanie fragmentów tekstu za pomocą haseł, komentarzy, tworzenie odsyłaczy, hierarchizowanie treści ze względu na jej przydatność, stopień ważności dla sprawy;
- łatwość i niskie koszty tworzenia kopii zapasowej, sporządzania kopii dokumentów dla stron, wyłączania materiałów do odrębnego postępowania i łączenia postępowań;
- łatwość i niskie koszty udostępniania akt sprawy osobom uprawnionym (np. stronom) bez niebezpieczeństwa ich uszkodzenia, zniszczenia lub zmiany treści;
- łatwiejsza kontrola dostępu do akt sprawy;
- zastąpienie fizycznego transportowania akt sprawy poprzez dostęp elektroniczny w powiązaniu z kontrolą lub nadzorem;
- zastąpienie fizycznego na cyfrowy sposób archiwizowania akt sprawy;
- automatyczne tworzenie indeksów i wykazów zawartości akt;
- automatyczna kontrola występowania wszystkich elementów formalnych danego rodzaju dokumentu wymaganych przepisami prawa;

- szybsze i automatyczne tworzenie okresowych zestawień statystycznych wszystkich spraw w danym wydziale sądu lub jednostce prokuratury; tworzenie zestawień statystycznych *ad hoc* wg zadanych kryteriów;
- porównywanie treści oraz wskazywanie rozbieżności i zgodności w zbieranych informacjach.

Opracowany przez zespół Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie prototyp systemu zarządzania dokumentami nie realizował wtedy jeszcze wszystkich powyższych funkcjonalności. W pierwszej kolejności skupiono się na zagadnieniu wyboru metod i algorytmów generowania słów kluczowych z dokumentów oraz ich klasyfikacji. W tym celu zostały przeprowadzone testy trzech algorytmów: JRip, Naive Bayes i J48, z których ten drugi okazał się najbardziej efektywny.

C.3. Analiza informacji pochodzących z otwartych źródeł, ze szczególnym uwzględnieniem Internetu

Następnym obszarem zastosowań nowoczesnych technologii jest pozyskiwanie, gromadzenie i analizowanie informacji na potrzeby zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego. W nomenklaturze polskich służb specjalnych oraz Policji powyższe działania nazywa się białym wywiadem, a według standardów anglosaskich – *open source intelligence*. Może ono być prowadzone, zarówno w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych, jak i procesowych. Prowadzone przez Habilitanta badania dotyczyły technik i metod wykorzystywania Internetu w pracy organów ścigania, służb specjalnych i wymiaru sprawiedliwości, również w kontekście prawnej dopuszczalności przetwarzania informacji przez te organy państwowe. Badania te Habilitant prowadził w 2010 i 2011 r. w ramach projektu rozwojowego pt. „Prawne i kryminologiczne aspekty wdrożenia i stosowania nowoczesnych technologii służących ochronie bezpieczeństwa wewnętrznego”, którego był kierownikiem.

Habilitant przeprowadził pierwsze w Polsce badania ankietowe na dwóch grupach badawczych funkcjonariuszy Policji (*W. Filipkowski, Wykorzystywanie otwartych źródeł informacji. Wyniki badań ankietowych (w:) W. Filipkowski, W. Mądrzejowski (red.), Biały wywiad. Otwarte źródła informacji – wokół teorii i praktyki, C.H.Beck, Warszawa 2012, s. 135-163*). Obejmowały one łącznie 263 respondentów. Dotyczyły teoretycznych i praktycznych aspektów wykorzystywania informacji z otwartych źródeł w pracy funkcjonariuszy Policji. Poruszone zostały zagadnienia dotyczące: rozumienia pojęcia białego wywiadu, rodzajów otwartych źródeł informacji, wsparcia technicznego w zakresie pozyskiwania i analizowania informacji z otwartych źródeł, ich przydatności w pracy Policji, wybranych kwestii prawnych, kwestii organizacyjnych prowadzenia analiz oraz znaczenia informacji zawartych w Internecie.

Z badań wynikało, iż respondenci zetknęli się z pojęciem białego wywiadu i rozumieją je w sposób prawidłowy. Na podstawie całokształtu udzielonych odpowiedzi można było pokusić się o stworzenie jego definicji: pozyskiwanie, monitorowanie, sprawdzanie i analiza w celach służbowych informacji o osobach, zdarzeniach, zjawiskach, rzeczach pochodzących ze źródeł ogólnodostępnych, jawnych takich jak, np. środki masowego przekazu (czyli prasa, Internet, telewizja, radio), oświadczenia instytucji państwowych, społecznych i prywatnych, bazy danych, książki, ogłoszenia, osoby prywatne. Opis ten składa się z 3 elementów: rodzaju źródeł informacji, ich cech oraz rodzaju czynności, którym są poddawane.

Respondenci poza Internetem, radiem i telewizją uznali także prasę jako otwarte źródło. Podawano także inne rodzaje źródeł, np. książki, ogłoszenia, rozmowy z osobami, a także komercyjne lub otwarte, prywatne lub publiczne bazy danych. Tutaj też wśród respondentów pojawiły się pewne wątpliwości co do charakteru publicznych baz danych.

Informacje były pozyskiwane przez badanych w drodze zapoznawania się (np. czytania) w sposób tradycyjny, nieskomplikowany. Respondenci przede wszystkim czytali informacje lub rozmawiali z innymi osobami. Część z nich w aktywny sposób poszukiwała lub wyszukiwała informacje. Natomiast bardzo rzadko wspominali oni o tym, że w sposób stały lub regularny monitorowali źródła celem wychwycenia zmian w treści informacji, np. dotyczących tego samego zdarzenia lub osoby w przedziale czasu. Na podstawie odpowiedzi respondentów można stwierdzić, że często wykorzystywali oni informacje otwartych źródeł w swojej pracy zawodowej. Zdarzało się to częściej niż w przypadku informacji pochodzących z czynności (lub technik) operacyjnych lub procesowych.

Respondenci nie wykorzystywali specjalistycznego oprogramowania w związku z pozyskiwaniem i analizą informacji z otwartych źródeł. Do tej grupy zostały zaliczone typowe programy obecne w każdym komputerze domowym, jak np. przeglądarki i wyszukiwarki internetowe, co sugeruje, że Internet był poważnym źródłem informacji. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku analizy informacji.

Zdaniem blisko połowy respondentów informacje z otwartych źródeł były pomocne, zarówno na etapie czynności operacyjnych, jak i czynności procesowych (w szczególności postępowania przygotowawczego). Jednocześnie ponad 40% respondentów ograniczała znaczenie tych informacji tylko do czynności operacyjnych.

Ponadto, część z respondentów wskazywała, że tego typu informacje najczęściej wykorzystywali w sprawach gospodarczych. Rzadziej z taką sytuacją mieli do czynienia w przypadku przestępstw pospolitych czy korupcyjnych. Większość z nich nie stosowała tego typu informacji w sprawach związanych z przestępczością zorganizowaną.

Jednym z wyznaczników przydatności informacji z otwartych źródeł była możliwość inicjowania na ich podstawie przeprowadzania czynności operacyjnych lub procesowych. Powszechność do Internetu oraz wielkość jego zasobów – jak wydaje się – nadały nowego znaczenia dla tzw. białego wywiad. Stanowi on nowoczesne źródło informacji o przestępstwie. Realizowana w ten sposób jest funkcja stymulacyjna tychże informacji względem czynności organów państwowych.

Analizując odpowiedzi respondentów, Habilitant doszedł do wniosku, iż informacje z otwartych źródeł jednak częściej inicjują czynności operacyjne niż procesowe. Prawdopodobnie było to związane z niską wiarygodnością informacji, która nie pozwalała na przeprowadzenie co najmniej procesowych czynności sprawdzających. Z drugiej strony, była ona jednak na tyle prawdopodobna, że pozwalała na rozpoczęcie czynności operacyjnych.

Kolejna kwestia przydatności informacji z otwartych źródeł, wiązała się z falsyfikacją lub weryfikacją informacji pochodzących z innych źródeł, w szczególności operacyjnych. Uzyskane wyniki nie pozwalają na jednoznaczne rozwiązanie tego problemu. Wydaje się, że informacja z otwartego źródła nie mogłaby falsyfikować takiej, która pochodziła ze źródeł operacyjnych albo też, że niewielu z respondentów spotkało się z takim przypadkiem. Natomiast wyraźnie było widać, że wielu z nich przyznawało tego typu informacjom zdolność do potwierdzania prawdziwości informacji uzyskanych z innych źródeł.

Niewielu respondentów dostrzegało problemy natury technicznej w pozyskiwaniu informacji ze źródeł otwartych. Ci z nich, którzy jednak chcieli się podzielić swoimi opiniami w tej kwestii zwracali uwagę na: ograniczenia lub brak dostępu do Internetu, ograniczenia natury finansowej i technicznej. Sporadycznie wskazywali także na braki w wyszkoleniu i wiedzy w zakresie pozyskiwania i analizy informacji z otwartych źródeł. Wśród nielicznych ograniczeń natury prawnej, które były wymieniane przez respondentów można wskazać na małą wartość dowodową takich informacji (ze względu na ich niską wiarygodność).

Zdecydowana większość respondentów opowiedziała się za opinią, że wszyscy funkcjonariusze Policji powinni pozyskiwać informacje z otwartych źródeł. Opinia ta pozostawała aktualna niezależnie od szczebla organizacyjnego jednostek Policji. Ponadto, aby można było tego typu informacje wykorzystywać w sposób efektywny, każdy funkcjonariusz Policji powinien przejść szkolenie z pozyskiwania informacji ze źródeł otwartych.

Kolejna część badań zawierała szereg wybranych zagadnień natury prawnej i technicznej. Respondenci rozumieją, że w przypadku prowadzenia analizy informacji nie powinni byli ograniczać się tylko do jednego źródła informacji. W ocenie ponad połowy respondentów pozyskiwanie i analiza informacji ze źródeł otwartych była czynnością operacyjno-rozpoznawczą.

Ponadto, ponad 40% respondentów nie była w stanie zająć stanowiska w kwestii, czy konieczne są zmiany legislacyjne doprecyzowujące zasady pozyskiwania i analizowania informacji pochodzących z otwartych źródeł. Sporadycznie zgłaszane były np. ułatwienia w dostępie do prywatnych i publicznych baz danych, zmiana przepisów prawa policyjnego.

Ostatnia część badań dotyczyła wykorzystania Internetu przez funkcjonariuszy Policji. Okazało się, że zdecydowana większość respondentów wykorzystywała w swojej pracy informacje pochodzące z tego otwartego źródła. Badania potwierdziły, iż dostęp do Internetu według opinii funkcjonariuszy Policji był ważny i przydatny. Jednocześnie zwracali oni uwagę na fakt, iż dostęp ten w miejscu ich pracy był ograniczony.

Po drugie, Habilitant analizował sposoby wykorzystania Internetu przez osoby naruszające prawo, zwłaszcza terrorystów oraz możliwości wsparcia przez technologię wysiłków organów państwowych w walce z nimi (*G. Dobrowolski, W. Filipkowski, E. Nawarecki, W. Rakoczy Systemy agentowe i metody sztucznej inteligencji w walce z terroryzmem w Internecie (w:) K. Indeck (red.), Przestępczość terrorystyczna, Ujęcie praktyczno-dogmatyczne, Wydawnictwo WiS, Poznań – Białystok – Łódź 2006, s. 174-197*). W opracowaniu tym Habilitant przedstawił – na podstawie badań dokumentów oraz dostępnej literatury – technikę i taktykę działań terrorystów w sieci, zwracając szczególną uwagę na takie aspekty jak propaganda terrorystyczna, instruktaż, werbowanie owych członków, finansowanie grup terrorystycznych, zapewnienie komunikacji, ataki na infrastrukturę krytyczną.

Na podstawie tak określonych kategorii zachowań informatycy zaproponowali rozwiązanie mogące monitorować Internet. Tzw. systemy agentowe były tą klasą systemów informatycznych, które posiadają wszystkie pożądane właściwości. Systemy te od kilkunastu lat były przedmiotem intensywnych badań prowadzonych w szeregu ośrodkach na terenie całego świata. I choć w dziedzinie tej uzyskano już wiele interesujących rezultatów teoretycznych oraz wypracowano szereg rozwiązań o charakterze technologicznym, wciąż

jeszcze pozostaje sporo problemów otwartych, dotyczących głównie obszarów ich zastosowań.

W kolejnym opracowaniu na podstawie dostępnej literatury Habilitant przedstawił typologię źródeł informacji, jakimi mogą dysponować organy państwowe odpowiedzialne za walkę z terroryzmem oraz rolę analityka (*G. Dobrowolski, W. Filipkowski, M. Kisiel-Dorohinicki, W. Rakoczy, Wsparcie informatyczne dla analizy otwartych źródeł informacji w Internecie w walce z terroryzmem. Zarys problemu (w:) L. Paprzycki, Z. Rau (red.), Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Nowoczesne technologie i praca operacyjna, Oficyna, Warszawa 2009, s. 275-303*). Szczególne miejsce zajął tutaj tzw. *open source intelligence*. Ponadto Habilitant przeprowadził badania dogmatyczne nad kwestią możliwości przetwarzania informacji pochodzących z otwartych źródeł przez polskie cywilne i wojskowe służby specjalne. Powyższa część opracowania pozwoliła na sformułowanie ogólnych założeń projektowych i realizacyjnych dla skomputeryzowanych narzędzi wspomagających. Opracowanie przedstawia, jak z ogólnej identyfikacji i analizy funkcjonowania białego wywiadu wyprowadzono wymagania w stosunku do wieloagentowego systemu służącego monitorowaniu Internetu oraz przedstawionego bliżej, jego funkcjonującego prototypu. Dało to również szansę na jego zastosowanie w pracy wymienionych w pierwszej części służb ochrony bezpieczeństwa państwa. Jakkolwiek wsparcie technologiczne może wystąpić w znacznie szerszym zakresie, w opracowaniu ograniczono się do propozycji rozwiązań, które dotyczą źródeł internetowych oraz akceptują „trudne” cechy tych źródeł, tzn. ich wielość przy braku semantycznej organizacji i ogromną ilość informacji tam występujących. Takimi rozwiązaniami były przedstawione rozwiązania oparte m. in. na technologiach agentowych, oferujące nie tylko odpowiednie parametry przetwarzania, ale również możliwość zastosowania metod sztucznej inteligencji, co owocuje w dużym automatyzmie działania, niewymagającym nasilonych interwencji analityka.

C.4. Dalsze kierunki wspólnych badań nauk penalnych i technologicznych

Habilitant przeprowadził także badania nad kierunkami, jakie powinny zostać podjęte celem tworzenia rozwiązań prawnych i technologicznych służących poprawie bezpieczeństwa i porządku publicznego (*W. Filipkowski, Nowe kierunki badań nad bezpieczeństwem w Polsce i ich efekty, Białostockie Studia Prawnicze 2011, nr 9, s. 261-275*). Została wykorzystana dostępna literatura, dokumenty dotyczące obszarów badań rozwojowych prowadzonych w Polsce oraz raporty z badań, m.in. finansowanych przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju. Habilitant wskazał na konieczność badań w następujących obszarach:

- Badania dogmatyczne nad koniecznością i sposobem uregulowania zjawisk społecznych, które do tej pory nie doczekały się efektywnego instrumentarium prawnego oraz zupełnie nowych związanych z rozwojem społeczeństwa, powstającymi patologiami oraz osiągnięciami technologicznymi. Prawo pozostaje najważniejszym narzędziem państwa w zakresie regulowania zachowań ludzi i ich grup. Pozostaje tylko pytanie o zakres takiego sterowania.
- Badania wielopłaszczyznowe, kompleksowe nad zjawiskami społecznymi wymienionymi w poprzednim punkcie. Należy wykorzystać efekt współpracy i synergii wysiłków naukowców i praktyków pochodzących z różnych środowisk humanistycznych czy też technicznych dla rozwiązywania problemów społecznych.

- Badania z zakresu partnerstwa publiczno-prywatnego na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa. Zmniejszenie uprawnień organów ochrony porządku publicznego i bezpieczeństwa lub zmniejszenie ich zasobów finansowych czy też osobowych spowoduje, że w to miejsce w sposób naturalny wejdą podmioty prywatne. Zachodzi konieczność określenia zakresu ich uprawnień oraz relacji z organami państwowymi, samorządem lokalnym, etc. W zakresie tym mieści się także kwestia komercjalizacji wyników badań naukowych w zakresie bezpieczeństwa.
- Lepsze wykorzystanie informacji dostępnej powszechnie – w zakresie pozyskiwania, gromadzenia, ewaluacji, wykorzystania – w szczególności Internetu i mediów społecznych (np. monitoring i przewidywanie zdarzeń na podstawie wpisów na portalach społecznościowych).
- Integracja baz danych i systemów informatycznych poszczególnych organów państwowych oraz pomiędzy nimi – celem zmniejszenia kosztów ich funkcjonowania oraz zwiększenia współpracy organów państwowych.
- Zwiększenie interoperacyjności poszczególnych rozwiązań informatycznych oferowanych przez różnych dostawców organom państwowym, np. poprzez standaryzację protokołów wymiany informacji, zautomatyzowanie akwizycji, gromadzenia, analizowania i wykorzystywania informacji zawartych w bazach prywatnych i państwowych.

Ad. D. Badania nad analizą kryminalną w aspekcie kryminalistycznym

D.1. Zagadnienia wprowadzające

Monografia, której Habilitant był inicjatorem oraz współautorem stanowi zwięźczone przedstawienie prowadzonych przez niego badań nad najnowocześniejszymi rozwiązaniami technologicznymi i prawnymi wykorzystywanymi przez organy ścigania, służby specjalne i wymiar sprawiedliwości w walce z najpoważniejszymi współcześnie zagrożeniami bezpieczeństwa obywateli, w szczególności przestępczością zorganizowaną i terroryzmem (*P. Chlebowicz, W. Filipkowski, Analiza kryminalna. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, ss. 220* – rec. B. Sigit, *Prokuratura i Prawo 2012, nr 11, s. 162-168*; monografia została wyróżniona w XIII Edycji Konkursu im. prof. T. Hanauska na Pracę Roku z Dziedziny Kryminalistyki w kategorii Praca monograficzna – protokół z posiedzenia Jury z dnia 02.10.2012 r. – oficjalna strona internetowa Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego http://www.kryminalistyka.pl/przedswiezciecia/protokol_konkurs_2012.pdf). Należy podkreślić, iż owe badania pozostają w związku z naukowymi zainteresowaniami Habilitanta opisanymi w pkt 5.

Spośród różnorodnego katalogu instrumentów technicznych służących walce z przestępczością została wybrana właśnie analiza kryminalna. Stanowi ona praktyczną implementację rozwiązań często opartych na zaawansowanych i szybko rozwijających się obszarach informatyki, takich jak sztuczna inteligencja, sieć neuronowych czy też odkrywanie wiedzy gromadzonych w bazach danych (*Knowledge Discovery in Databases*). Ponadto, analiza kryminalna w aspekcie operacyjnym, jak i strategicznym stanowi ucieleśnienie idei *intelligence led policing* – czyli pracy organów ścigania i ochrony porządku publicznego w

oparciu o wiedzę. Idea ta spowodowała powstanie całego nowego obszaru wiedzy znanego w kryminalistyce pod nazwą wywiad kryminalny.

Należy podkreślić, iż poddawany przez Habilitanta obszar badań nie doczekał się do tej pory pogłębionej analizy. W polskiej literaturze od połowy lat dziewięćdziesiątych pojawiło się kilka artykułów i opracowań opisujących możliwości analizy kryminalnej. Publikowane były także podręczniki na potrzeby kursów obsługi oprogramowania wykorzystywanego przy przeprowadzaniu analiz w szkołach policyjnych.

Trudności, które wiążą się z problematyką analizy kryminalnej wynikają z kilku przyczyn. Po pierwsze, może być ona rozpatrywana wielopłaszczyznowo. Z jednej strony jest to metoda śledcza, która obecnie z powodzeniem jest stosowana przez agendy formalnej kontroli społecznej; z drugiej – jak się okazuje – analiza kryminalna znacznie wykracza poza obszar wykrywczy, znajdując obecnie zastosowanie także w prawie dowodowym. Z teoretycznego punktu widzenia analiza kryminalna stanowi zatem wspólny obszar zainteresowania nauki kryminalistyki, kryminologii, a także jednego z działów nauki prawa karnego procesowego tj. prawa dowodowego. W nauce kryminalistyki dominuje postrzeganie analizy kryminalnej w kategoriach metody zwalczania przestępczości zorganizowanej lub gospodarczej (aspekt operacyjny). Natomiast kryminologiczne aspekty analizy kryminalnej łączą się raczej z diagnozowaniem i opisem trendów rozwoju przestępczości (aspekt strategiczny).

Rozwój analizy kryminalnej został pozostawiony praktykom organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Brakuje jednak naukowych opracowań tego instrumentu podnoszącego efektywność procesu wykrywczego oraz postępowania karnego. Jak się wydaje, to właśnie współczesna postać analizy kryminalnej umożliwia adekwatną odpowiedź ze strony organów państwa na zagrożenia generowane przez zorganizowane grupy przestępcze i ugrupowania terrorystyczne.

Dotychczasowa praktyka pokazuje, że jej znaczenie wciąż rośnie, przy czym ta tendencja będzie miała charakter trwały. Wynika to przede wszystkim z faktu, iż w obliczu błyskawicznych przeobrażeń społecznych spowodowanych w znacznym stopniu rewolucją technologiczną wymiar sprawiedliwości i organy ścigania muszą adaptować się do nowych realiów przestępczości. W chwili obecnej, w sprawach z zakresu przestępczości zorganizowanej wykorzystuje się hurtowe ilości danych pochodzących od operatorów komórkowych, instytucji finansowych czy rządowych i prywatnych baz danych. Wszystkie one dokumentują zachowania osób będących w kręgu zainteresowania wymienionych wcześniej organów państwowych. Są to ślady ich aktywności, które muszą być przeanalizowane i skonfrontowane z innymi informacjami lub dowodami zgromadzonymi w sprawach operacyjnych lub karnych, a jednocześnie przekraczające możliwości percepcyjne pojedynczych osób lub ich zespołów. Dlatego tak ważne jest wykorzystanie wsparcia, jakie daje nowoczesna technologia w działaniach organów ścigania, służb specjalnych i wymiaru sprawiedliwości.

Uwzględniając perspektywę akademicką trzeba zauważyć, iż w dotychczasowym piśmiennictwie problematyka analizy kryminalnej była zauważana w niewielkim stopniu. Brakowało jednak zarówno pogłębionych badań empirycznych, które ukazałyby praktykę jej funkcjonowania, kierunki rozwoju, obszary potencjalnych zastosowań tej metody, jak również badań o charakterze teoretycznym, które odpowiedziałyby na podstawowe pytania

dotyczące między innymi statusu analizy kryminalnej w naukach penalnych, jej przydatności jako dowodu i wreszcie uporządkowałyby siatkę pojęciową. Pod tym względem przeprowadzone badania miały charakter pionierski i mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych badań z zakresu kryminalistyki, kryminologii oraz prawa. Co więcej, z wyników przeprowadzonych badań korzystają już zespoły badawcze informatyków rozwijające oprogramowanie do analizy kryminalnej na potrzeby organów ścigania, służb specjalnych i wymiaru sprawiedliwości.

Wydaje się, że wszystkie wymienione wyżej powody dostatecznie uzasadniały wybór obszaru badawczego. Było to zagadnienie ważne, aktualne i pozostające poza obrębem dotychczasowych dociekań nauk penalnych, w szczególności nauki kryminalistyki. Przede wszystkim miało ona charakter praktyczny z implikacjami normatywnymi, chociażby w zakresie prawa dowodowego.

Badania przeprowadzone zostały w ramach projektu rozwojowego Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego pt. „Prawne i kryminologiczne aspekty wdrożenia i stosowania nowoczesnych technologii służących ochronie bezpieczeństwa wewnętrznego”, którego Habilitant był kierownikiem.

Współautor dr P. Chlebowicz w niniejszej monografii odpowiadał za analizę zebranej literatury z zakresu prawa procesowego związanej z przeprowadzaniem analizy kryminalnej, opracowanie koncepcji badań ankietowych w aspekcie prawnodowodowym, współtworzenie narzędzia badawczego, opracowanie części uzyskanych wyników badań oraz opracowanie wniosków z nich wynikających. Habilitant był odpowiedzialny za analizę zebranej literatury kryminalistycznej związanej z przeprowadzaniem analizy kryminalnej, opracowanie koncepcji badań ankietowych w aspekcie kryminalistycznym, współtworzenie narzędzia badawczego, opracowanie części uzyskanych wyników badań oraz opracowanie wniosków z nich wynikających. Poniżej zostaną przedstawione tylko analizy dotyczące aspektów kryminalistycznych i ich wyniki.

Przedmiotem zainteresowania prowadzonych badań była analiza kryminalna, jako czynność z praktyki organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Stwierdzono, iż miała ona dwoistą naturę. Była ona stosowana, zarówno w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych, jak również w trakcie postępowania karnego. Samo jej stosowanie od strony technicznej było podobne i to niezależnie od tego, w ramach jakich czynności była wykonywana. Prawo jedynie odmiennie regulowało, jaki zakres danych mógł być w niej użyty – zależnie od tego, czy wykonywana był przed czy w trakcie procesu karnego.

Ponieważ współautorzy mieli do czynienia ze skąpyimi teoretycznymi rozważaniami nad analizą kryminalną, zasadnym było podjęcie przez nich badań empirycznych w tej mierze. Były tutaj dwa podstawowe problemy badawcze. Pierwszym z nich było praktyczne stosowanie analizy kryminalnej przez polskie organy państwowe. Drugim problemem badawczym była dopuszczalność wykorzystania jej wyników. W związku z powyższym przygotowano dwa zestawy pytań i hipotez badawczych. Podstawą ich sformułowania była nie tylko literatura przedmiotu, ale także poczynione wcześniej swobodne wywiady z analitykami kryminalnymi oraz analizy kryminalne, z jakimi Habilitant miał styczność m.in. w związku z przygotowywaniem ekspertyz na potrzeby postępowań karnych.

W przypadku pierwszego z dwóch problemów badawczych opracowane zostało jedno pytanie ogólne oraz 8 szczegółowych. Podstawowe pytanie badawcze brzmiało: Jakie są praktyczne aspekty przeprowadzania analizy kryminalnej w Polsce?

Sformułowano następujące szczegółowe pytania badawcze:

- Jakiego rodzaju analizy kryminalne są wykonywane w Polsce?
- Jakie oprogramowanie jest stosowane do przeprowadzania analiz kryminalnych?
- Jaki zakres informacji jest wykorzystywany do przeprowadzania analiz kryminalnych?
- Jakiego rodzaju rozwiązania techniczne mogłyby usprawnić przeprowadzanie analizy kryminalnej?
- Jakie są cele stosowania poszczególnych rodzajów analizy kryminalnej?
- Jak oceniane są informacje wykorzystywane do przeprowadzania analizy kryminalnej?
- Jak oceniana jest przydatność analizy kryminalnej dla organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości?
- Jakie problemy są napotymane w trakcie przeprowadzania poszczególnych rodzajów analizy kryminalnej?

Postawiona została hipoteza główna, zakładająca, iż do praktycznych aspektów przeprowadzania analizy kryminalnej należał rodzaj informacji będących przedmiotem pracy analityków oraz narzędzia informatyczne, jakimi oni dysponowali w swojej pracy. Postawione zostały także następujące hipotezy szczegółowe:

- W Polsce przede wszystkim przeprowadza się analizę historii rozmów telefonicznych.
- Analitycy używają przede wszystkim specjalistycznego oprogramowania firmy i2 o nazwie „Analyst’s Notebook”.
- Do analizy wykorzystuje się przede wszystkim historie rozmów telefonicznych oraz historie transakcji finansowych.
- Dostęp do większej ilości danych w formie elektronicznej usprawniłoby przeprowadzanie analizy kryminalnej.
- Nie jest możliwe dokonanie generalizacji w zakresie ustalenia ogólnego celu analizy kryminalnej, bowiem poszczególne cele konkretnych rodzajów analizy są różne.
- Informacje wykorzystywane do przeprowadzania analizy kryminalnej są oceniane jako dobrej jakości i kompletne.
- Analiza kryminalna jest uznawana za bardzo przydatną dla organów ścigania na etapie czynności operacyjno-rozpoznawczych.
- Problemem, który się pojawia w trakcie przeprowadzania analizy kryminalnej jest dostęp do większej ilości danych w formie elektronicznej.

Uznano, iż sondaż diagnostyczny był najlepszą metodą dla osiągnięcia zakładanego celu badawczego. Pozwalał on na zapoznanie się z wiedzą lub opiniami dużej grupy respondentów w relatywnie krótkim okresie czasu. Biorąc pod uwagę zakres pytań badawczych, konieczne było precyzyjne określenie badanych populacji. Uznano, iż największą wiedzę i doświadczenie w zakresie przeprowadzania analizy kryminalnej będą miały osoby, do których obowiązków należy jej stosowanie. Zostało to zrealizowane w ten sposób, iż zasięgnięto opinii analityków kryminalnych pracujących w organach ścigania, służbie specjalnej i prokuraturze.

Kwestionariusze ankiet skierowane do analityków kryminalnych zawierały 24 pytania w części zasadniczej oraz 12 w metryczce. 8 pytań miało charakter zamknięty, 3 – półotwarty oraz 13 otwarty. Część zasadnicza składała się z dwóch segmentów. Pierwszy z nich zawierała 6 pytań i dotyczył zagadnień wprowadzających. Kolejne segmenty kwestionariusza ankiety odnosiły się do analizy rozmów telefonicznych, przepływów finansowych, powiązań osobowych oraz zdarzeń. W każdym z nich zadano podobny zestaw pytań zmierzający do ustalenia, jaki cel przyświecał analizie, jakie informacje były wykorzystywane do przeprowadzenia danej analizy, jak były oceniane informacje pod kątem ich kompletności, jakości i przydatności, jak oceniana była przydatność wyników analizy oraz jakie były problemy w przeprowadzaniu danej analizy. Metryczna kwestionariusza ankiet zawierała standardowe pytania o charakterze demograficznym: wiek, płeć, wykształcenie oraz miejscowość, w której pracuje respondent. Ponadto, zadane zostały pytania służące charakterystyce respondenta pod względem jego doświadczenia zawodowego. Znalazły się tutaj pytania o fakt występowania w charakterze biegłego na rozprawie przed sądem oraz udziału w specjalistycznych krajowych i zagranicznych szkoleniach z zakresu analizy kryminalnej.

Narzędzie badawcze zostało poddane procesowi konsultacji z przedstawicielami organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości zaznajomionych z problematyką przeprowadzania analizy kryminalnej. W toku badań uzyskano stosowne zgody formalne na ich przeprowadzenie. Zasadnicze badania zostały przeprowadzone w czwartym kwartale 2009 i pierwszej połowie 2010 r. Mimo tego, iż zwrócono się w pismach o podanie liczby potencjalnych respondentów celem przygotowania odpowiedniej ilości kwestionariuszy ankiet, nie udało się jej jednak uzyskać. Jednocześnie uzyskano zapewnienie, że w przypadku analityków Policji, Straży Granicznej i Centralnego Biura Antykorupcyjnego kwestionariusze trafiły do wszystkich z nich. Po drugie, zapewniono prowadzących badania, iż sytuacja, że kwestionariusz nie został wypełniony zdarzała się sporadycznie i była spowodowana okolicznościami losowymi, takimi jak choroba, urlop, udział w szkoleniu. Przyjęto, iż kwestionariusze ankiet wypełnili wszyscy lub prawie wszyscy z zakreślonego w założeniach kręgu funkcjonariuszy w poszczególnych grupach zawodowych. Podsumowując opis populacji badawczej należy stwierdzić, iż uzyskano następujące liczby kwestionariuszy ankiet: Policja – 83 sztuki; SG – 35 sztuki; CBA – 17 sztuki; Prokuratura – 95 sztuki.

D.2. Weryfikacja hipotez badawczych

W wyniku przeprowadzonych badań można przyjąć, iż główna hipoteza zostawała potwierdzona. Przeprowadzone badania pokazały, iż do praktycznych aspektów przeprowadzania analizy kryminalnej należał rodzaj informacji będących przedmiotem pracy analityków oraz narzędzia informatyczne, jakimi oni dysponowali w swoich działaniach. Zaproponowana typologia analizy kryminalnej ze względu na rodzaj informacji pokazała, iż praktyka jej przeprowadzania różniła się od siebie. Ponadto, wystąpiły także odmienności stosowania całego wachlarza analiz w ramach poszczególnych grup respondentów objętych badaniem. Stwierdzono także różnice w stosowaniu instrumentarium informatycznego wspierającego przeprowadzanie analiz kryminalnych.

Pierwsza z postawionych hipotez szczegółowych została potwierdzona. W każdej z grup zawodowych objętych badaniami najczęściej przeprowadzana była analiza historii rozmów telefonicznych. Taka praktyka została potwierdzona w każdej z ankietowanych grup

zawodowych. Tego typu dane zawierają dużą ilość dosyć różnorodnych informacji, które mogły być wykorzystane do przeprowadzania analiz prowadzących do wniosków dalej idących niż tylko stwierdzenie, kto z kim się kontaktował. Takim przykładem była analiza sieci społecznych, opis zwyczajów i zachowań rutynowych, czy przemieszczanie się abonenta itp. Natomiast, korzystanie z poszczególnych rodzajów analiz miała także uwarunkowania leżące w doświadczeniu analityków, zakresie obowiązków danej grupy zawodowej oraz w ograniczeniach prawnych w dostępie do danych mogących posłużyć do analiz. W pracy wskazano w szczególności przykład analityków Straży Granicznej, którzy rzadko przeprowadzali analizy przepływów finansowych, w przeciwieństwie do analityków Centralnego Biura Antykorupcyjnego.

Druga z postawionych tez została częściowo potwierdzona. Analitycy kryminalni przede wszystkim korzystali z dwóch rodzajów oprogramowania: arkuszy kalkulacyjnych i programu do ich wizualizacji. Tym samym, wskazywana w literaturze przedmiotu dominacja w Polsce oprogramowania firmy i2 o nazwie „Analyst’s Notebook” została potwierdzona. Było to oprogramowanie specjalistyczne służące właśnie analizie i wizualizacji hurtowych ilości danych. Jednakże, nie mogło ono zostać wykorzystane bez uprzedniej wstępnej obróbki danych w arkuszu kalkulacyjnym. Ten fakt nie został do tej pory właściwie doceniony w literaturze przedmiotu. Współzależność tych dwóch rodzajów oprogramowania była bardzo istotna. Wskazało to także m.in. na zakres koniecznej wiedzy i umiejętności oczekiwanych od analityków kryminalnych.

„Analyst’s Notebook” miał, zarówno mocne, jak i słabe strony, co zostało potwierdzone przez jego użytkowników. Ankietowani podkreślali przede wszystkim jego zdolności do wizualizacji analizowanych danych. Jest to wartość nie bez znaczenia, gdyż ułatwia zrozumienie danych w ilościach hurtowych i znajdowanie między nimi związków, jakie trudno byłoby dostrzec stosując metody tradycyjne. Natomiast wskazywano także słabe strony tego programu, a idealne narzędzie – jakiego oczekiwaliby analitycy – musi mieć więcej funkcji bazodanowych pozwalających na dalszą obróbkę danych. Stosowne moduły rozwijające możliwości programu były oferowane przez firmę i2 jako oddzielne produkty. Natomiast pozyskane w ten sposób informacje mogły stanowić podstawę do prowadzenia prac o charakterze badawczo-rozwojowym w kierunku stworzenia oprogramowania uwzględniającego potrzeby analityków kryminalnych.

Trzecia teza także została potwierdzona. Analitycy kryminalni pracowali przede wszystkim na danych zawartych w historii rozmów telefonicznych i transakcji finansowych. Niosły one ze sobą wiele dodatkowych informacji, które mogły zostać wykorzystane w dalszych, bardziej zaawansowanych analizach za pomocą np. *data miningu*. To, co było ograniczeniem dla możliwości kojarzenia i zapamiętywania przez ludzki umysł, nie było nim dla narzędzi informatycznych. W przypadku wymienionej wyżej techniki *data mining*’u im więcej danych było do analizy tym lepsze (w znaczeniu dokładniejsze, pewniejsze) były wyniki jego zastosowania. Nie bez znaczenia był również fakt, iż w większości przypadków dane te już miały formę cyfrową, gdy były dostarczane przez operatorów telefonicznych czy instytucje finansowe.

Czwarta z postawionych tez nie została potwierdzona. Na pierwszym miejscu co do częstotliwości wymieniania i to niezależnie od grupy zawodowej znalazło się oprogramowanie pozwalające na wizualizację tras przemieszczania się abonenta sieci

komórkowej. Potwierdziło się zatem po raz kolejny znaczenie danych zawartych w historii rozmów telefonicznych. Druga grupa oczekiwań dotyczyła różnego rodzaju narzędzi informatycznych wspierających analityka przy przeprowadzaniu analizy kryminalnej. Respondentom chodziło o upowszechnienie takich rozwiązań, które usprawniłyby ich pracę poprzez jej automatyzację i podniesienie szybkości analiz. Dopiero na trzecim miejscu znalazły się postulaty większej dostępności do wszelkich baz danych. Dotyczyły one ułatwienia dostępu do baz rządowych, resortowych i innych organów ścigania. Respondenci korzystali – niemal powszechnie – z wewnętrznych i resortowych baz danych, czy innych rządowych. Wynika to z ich zakresu uprawnień jako funkcjonariuszy organów ścigania. Jednakże dostęp do baz innych organów ścigania był ograniczony. Drugą grupę baz danych stanowiły bazy prywatne, w tym komercyjne. Pewnym zaskoczeniem było potwierdzenie faktu korzystania przez analityków z informacji zawartych w portalach społecznościowych.

Teza piąta nie została potwierdzona. Ankietowani podkreślali w sposób pośredni lub bezpośredni, iż generalnym celem analizy kryminalnej było usystematyzowanie określonych w zleceniu danych i ich wizualizacja. Natomiast prawdą było, że poszczególne cele konkretnych rodzajów analizy były różne. Zwracał uwagę fakt, jak wiele okoliczności wynikało ze specyfiki poszczególnych rodzajów danych oraz tego, w jakim stopniu mogły one być wykorzystane. Sami analitycy podkreślali, iż często cel analizy był determinowany potrzebami podmiotu zlecającego analizy na potrzeby czynności operacyjno-rozpoznawczych lub procesowych. To natomiast w sposób oczywisty zależało to także od zakresu wiedzy danego podmiotu o możliwościach zawartych w poszczególnych rodzajach danych.

Szósta z hipotez została częściowo potwierdzona. Wynikało to faktu, iż informacje pochodzą z dosyć różnorodnych źródeł. Ocena ich jakości i kompletności powinna być dokonywana oddzielnie. Jakość i kompletność danych zawartych w historii rozmów telefonicznych, danych potrzebnych do przeprowadzania analizy powiązań osobowych lub zdarzeń były oceniane jako dobre lub przeciętne. Gorzej oceniano te dwie cechy w stosunku do danych zawartych w danych historii transakcji finansowych. Należy zauważyć, iż w przypadku danych wykorzystywanych w analizie historii rozmów telefonicznych oraz powiązań finansowych, źródła miały charakter jednorodny, homogeniczny, tzn. pochodziły tylko od operatorów telefonicznych albo tylko od instytucji finansowych. W przypadku analiz powiązań osobowych i zdarzeń źródła miały charakter heterogeniczny. Oprócz wymienionych wyżej należały do nich również dane zgromadzone przez same organy ścigania. Wydaje się, że różnorodność źródeł podwyższała ocenę kompletności i jakości danych. Braki danych z jednego źródła mogły być uzupełniane lub konfrontowane z danymi pochodzącymi z innego. Ponadto, bez względu na poziom ocen kompletności i jakości danych lub grupę zawodową wszyscy respondenci uznawali, iż były one „przydatne” lub „bardzo przydatne” do przeprowadzania analizy kryminalnej.

Siódma z tez została potwierdzona. Analiza kryminalna była uznawana za bardzo przydatną dla organów ścigania na etapie czynności operacyjno-rozpoznawczych. W zasadzie respondenci uznawali, że była ona przydatna na każdym z wymienionych etapów w tym również, w postępowaniu przygotowawczym i sądowym. Jednakże zdecydowanie najwyższej wysokich ocen przydatności – i to niezależnie od rodzaju analizy i grupy zawodowej – zostało wskazanych przy ocenie przydatności na etapie czynności operacyjno-rozpoznawczych. Można było ten fakt zauważyć nawet wśród analityków prokuratury, którzy zajmowali się

analizą jedynie dla celów procesowych. Należy zauważyć, iż analitycy w pozostałych grupach zawodowych wykonywali analizy na potrzeby czynności operacyjno-rozpoznawczych lub postępowania przygotowawczego, co wynika z zakresu uprawnień i zadań poszczególnych organów państwowych. Natomiast niewielu z nich występowało przed sądem lub w inny sposób dowiadywało się o dalszych losach swoich analiz. Nie przeszkadzało im to w optymistyczny sposób oceniać przydatności analizy w postępowaniu przed sądem.

Nie potwierdziła się ostatnia z postawionych tez. Według respondentów, problemem, który pojawia się w trakcie przeprowadzania analizy kryminalnej nie była kwestia dostępu do większej ilości danych w formie elektronicznej. W przypadku danych pochodzących od operatorów telefonicznych i instytucji finansowych podstawowym zgłaszanym problemem był brak jednolitych standardów w formacie zapisu danych. Wymusza to konieczność każdorazowej, ręcznej obróbki danych pochodzących od wielu instytucji do jednego formatu za pomocą arkusza kalkulacyjnego zanim można było je importować do programu wizualizującego je. Ponadto dane te zawierały błędne wpisy, były niekompletne lub opisane w sposób niezrozumiały.

Natomiast w przypadku danych potrzebnych do przeprowadzania analiz powiązań osobowych i zdarzeń, zgłaszane problemy były związane z niedoskonałościami baz danych, z których korzystali analitycy. Należy tutaj wymienić takie okoliczności, jak: jakość i wiarygodność danych wprowadzanych przez wiele podmiotów, dostęp do baz danych, rozproszenie wiedzy w nich zawartych, itp. Respondenci wskazywali także na fakt, iż często koniecznym była zmiana informacji z wersji papierowej na elektroniczną przed poddaniem jej dalszej analizie.

D.3. Postulaty wynikające z przeprowadzonych badań

Uzyskane wyniki badań pozwoliły na sformułowanie następujących postulatów:

- Nauka kryminalistyki powinna objąć swym zainteresowaniem – szerszym niż do tej pory – analizę kryminalną (w szczególności analizę operacyjną).
- Współczesna postać analizy kryminalnej stanowi także nowy kierunek nauki kryminalistyki XXI wieku. Z tego też względu wydaje się, że zakres nauki kryminalistyki należy rozszerzyć o badania informatyczne, matematyczne i cybernetyczne. Niewątpliwie duży potencjał narzędzi informatycznych umożliwi w niedalekiej przyszłości tworzenie analiz kryminalnych w oparciu o metody sztucznej inteligencji.
- Należy wskazać nowe obszary badawcze, takie jak na przykład zagadnienia związane z opracowaniem jednolitej metodologii przeprowadzania analizy kryminalnej (w tym także standaryzację technik analitycznych), wprowadzenie kryteriów i wymogów dotyczących osoby sporządzającej analizę kryminalną (biegły z zakresu analizy kryminalnej), określenie parametrów dotyczących zarówno materiałów poddawanych analizie, jak również narzędzi informatycznych stosowanych do ich opracowywania.
- Istnieje potrzeba obligatoryjnego przeprowadzania analizy kryminalnej w sprawach skomplikowanych i wielowątkowych.
- Należy także upowszechniać proste techniki analityczne wśród funkcjonariuszy tzw. „pierwszej linii” oparte na podstawowym oprogramowaniu. W ten sposób wysoko wykwalifikowani analitycy kryminalni byłiby angażowani do najtrudniejszych spraw.

- W odniesieniu do wskazanych wyżej możliwości należy także zaproponować rozwijanie nie tylko analizy kryminalnej operacyjnej, ale także jej strategicznej odmiany. Jest to ogromne wyzwanie dla organów państwa, gdyż jak wspomniano w opracowaniu, to właśnie analiza strategiczna może wprowadzić nową jakość w polityce kryminalnej.
- Cele analizy kryminalnej mieszczą się w celach określonych przepisami zarówno kodeksu postępowania karnego, jak również ustaw policyjnych. Niestety w związku z rozwojem nowych technologii pojawiają się potencjalne obszary nadużyć i patologii władzy, które w tym przypadku mogą przybrać formę nadmiernej lub nieproporcjonalnej inwigilacji. Wydaje się zatem, że istnieje równoległa potrzeba rozwijania badań w obszarze etyki działań kryminalistycznych.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych).

Osiągnięcia naukowo-badawcze Habilitanta dotyczą pięciu obszarów:

A. Proceder prania pieniędzy

- A.1. Metody i techniki popełniania przestępstwa prania pieniędzy
- A.2. System przeciwdziałania i zwalczania procederu prania pieniędzy
- A.3. Regulacje prawa karnego materialnego

B. Zjawisko przestępczości zorganizowanej

- B.1. Aspekty kryminologiczne
- B.2. Aspekty prawne

C. Zjawisko terroryzmu

- C.1. Aspekty prawne
- C.2. Formy działalności terrorystycznej
- C.3. Zjawisko finansowania terroryzmu

D. Zagadnienie poczucia bezpieczeństwa obywateli w Polsce

E. Metodyka procesu kształcenia

A. Pierwszym obszarem badawczym będącym przedmiotem moich zainteresowań naukowych jest proceder prania pieniędzy w aspekcie kryminalistycznym, kryminologicznym i prawnym.

Obszar ten stanowi kontynuację i twórcze rozwinięcie badań Habilitanta, które stały się podstawą do przygotowania w 2002 r. rozprawy doktorskiej pt. „Przeciwdziałanie procederowi prania pieniędzy ze szczególnym uwzględnieniem instytucji rynku finansowego” napisana pod kierunkiem naukowym Prof. zw. dr hab. Emila W. Pływaczewskiego. Opracowanie to – po dokonaniu zmian, aktualizacji i pogłębieniu pewnych wątków – zostało opublikowane w 2004 r. (*W. Filipkowski, Zwalczanie przestępczości zorganizowanej w aspekcie finansowym, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2004, ss. 452*).

Monografia była pierwszym w literaturze krajowej kompleksowym opracowaniem poświęconym systemowi przeciwdziałania i zwalczania przestępczości zorganizowanej w aspekcie finansowym. Głównym przedmiotem rozważań był proceder prania pieniędzy. Praca opiera się na wielopłaszczyznowej analizie samego zjawiska oraz adekwatnych regulacji z zakresu różnych gałęzi prawa, zwłaszcza w kontekście nowo budowanego wówczas systemu przeciwdziałania temu procederowi w Polsce (Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o

przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł). Ponadto istniejące regulacje krajowe zostały skonfrontowane ze standardami międzynarodowymi w tym zakresie. Pierwsza część monografii poświęcona była prezentacji zjawiska w ujęciu kryminologicznym. Proceder prania pieniędzy był silnie związany z przestępczością zorganizowaną, której celem było osiągnięcie zysku pochodzącego z działalności przestępczej. Natomiast charakterystyka samego procederu obejmowała jego etapy i formy. W pracy ważne miejsce zajmowała normatywna analiza zjawiska oraz jego aspekty ekonomiczne. Kolejne rozdziały monografii były poświęcone każdemu z ważniejszych elementów systemu przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy: instytucjom obowiązującym, regulacjom finansowym, jednostce wywiadu finansowego (w warunkach polskich noszącego nazwę Generalny Inspektor Informacji Finansowej), środkom zwalczania przestępczości zorganizowanej. W monografii pierwszoplanową rolę w zakresie przeciwdziałania zjawisku przypisano instytucjom obowiązującym. W tym zakresie analiza została ograniczona do fundamentalnych kwestii, takich jak katalog podmiotów zobowiązanych do przeciwdziałania praniu pieniędzy, potrzeba istnienia wewnętrznych procedur w tym zakresie, zasady: „Poznaj swojego klienta” i „Poznaj swego pracownika”, rodzaje transakcji podlegających rejestracji i zgłoszeniu oraz kwestia kontaktów z organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości. Zasady funkcjonowania norm o charakterze finansowym i administracyjnym stanowiły kolejne elementy systemu przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy.

Całość badań w tym obszarze można podzielić na trzy zakresy:

- metody i techniki popełniania przestępstwa prania pieniędzy,
- system przeciwdziałania i zwalczania procederu,
- regulacje prawa karnego materialnego.

A.1. Metody i techniki popełniania przestępstwa prania pieniędzy

Proceder prania pieniędzy jest zjawiskiem dynamicznym, dostosowującym się do zmieniających się warunków prawnych i ekonomicznych. Przestępcy poszukują luk lub nieścisłości w prawie, aby nadawać pozory legalnego pochodzenia wartościom majątkowym uzyskanym w toku swojej działalności przestępczej. Dlatego też konieczne jest stałe analizowanie pojawiających się nowych, konkretnych metod i technik prania pieniędzy, jak i takich instrumentów finansowych, które mogą być ułatwiać ten proceder lub sektorów gospodarki, szczególnie narażonych na tego typu zachowania. Jest to podejście proaktywne, profilaktyczne względem tego zjawiska. Analiza poszczególnych instytucji i instrumentów miała za zadanie przybliżyć nauce oraz praktykom organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości zasady ich funkcjonowania oraz możliwe zastosowania przestępcze, a sam opis *modus operandi* sprawców jest elementem techniki kryminalistycznej.

W swoich badaniach Habilitant skupił się na rynku kapitałowym. Należy podkreślić, iż badania te miały charakter nowatorski, ukazujący po raz pierwszy w literaturze krajowej możliwości przestępczego wykorzystania instrumentów i instytucji tego sektora gospodarki w skali kraju i globu. W efekcie powstało szereg opracowań odnoszących się do:

1. funkcjonowania domów i biur maklerskich – analizie poddano zasady ich powstawania oraz usługi oferowane przez te instytucje rynku kapitałowego; ponadto, zwrócono uwagę na ich rolę jako instytucji obowiązujących (W. Filipkowski, K. Grabowski, *Rola domów maklerskich w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy*,

Prokuratura i Prawo 2002, nr 11, s. 81-97 oraz W. Filipkowski, Metody wykorzystywania domów maklerskich w procederze prania pieniędzy, Prokuratura i Prawo 2004, nr 10, s. 82-96).

2. funkcjonowania systemów tzw. bankowości równoległej, podziemnej w kontekście ich wykorzystania w procederze prania pieniędzy na przykładzie doświadczeń zagranicznych; scharakteryzowano szereg systemów etnicznych, np. chińskich, arabskich, kolumbijskich (W. Filipkowski, *Czarny rynek kolumbijskiego peso – przykład wykorzystania bankowości podziemnej dla celów prania pieniędzy, Biuletyn Bankowy 2002, nr 12, s. 46-53* oraz W. Filipkowski, *Nieformalne systemy transferu wartości majątkowych, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2006, Rok LXVIII, nr 1, s. 123-138*).
3. wykorzystywania instrumentów pochodnych – te instrumenty inżynierii finansowej niosą ze sobą duże ryzyko, ale też mogą stanowić istotne źródło dochodu dla legalnie działających podmiotów gospodarczych; ze względu na poziom swojego zaawansowania zrozumienie ich zasad może stanowić barierę dla organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości; w opracowaniu przedstawiono możliwe techniki prania pieniędzy za pośrednictwem kontraktów forward, futures, opcji, swapów (W. Filipkowski, *Wykorzystanie instrumentów pochodnych w procederze prania pieniędzy, Prawo Bankowe 2004, nr 2, s. 72-83*).
4. funkcjonowania funduszy inwestycyjnych i ich towarzystw – analizy dotyczyły możliwości ich wykorzystania oraz oferowanych przez nie produktów finansowych w procederze prania pieniędzy; ponadto, zwrócono uwagę na ich rolę jako instytucji obowiązanych (W. Filipkowski, *Zagrożenie funduszy inwestycyjnych przez proceder prania pieniędzy, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2004 (Rok LXV), zeszyt 4, s. 53-64*).
5. funkcjonowania spółdzielczych kasy oszczędnościowo-kredytowych – analizie poddano zasady powstawania oraz usługi oferowane przez te instytucje rynku kapitałowego; ponadto, zwrócono uwagę na ich rolę jako instytucji obowiązanych (W. Filipkowski, *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe a proceder prania pieniędzy, Glosa 2004, nr 8, s. 25-30*).
6. funkcjonowania tzw. oaz podatkowych – przedstawiona została charakterystyka oaz podatkowych oraz przyczyn ich atrakcyjności wśród osób legalizujących przestępcze korzyści; postawiono tezę, że przestępcy stosują te same metody i techniki wykorzystywane do unikania opodatkowania lub wyprowadzania kapitału z państwa jego pochodzenia (W. Filipkowski, *Oazy podatkowe w procederze prania brudnych pieniędzy, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 2004, nr 12, s. 14-23*).
7. wykorzystywania wolnych zawodów prawniczych – zarówno doświadczenia krajowe jak i zagraniczne zwracają uwagę na problem niezgodnych z prawem relacji między prawnikami, obrońcami a ich klientami; dlatego też należało dokonać analizy, zarówno potencjalnych technik prania pieniędzy za pośrednictwem tychże zawodów zaufania publicznego (np. notariuszy), jak i też ich roli w systemie przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy; istotną kwestią konstytucyjną był konflikt dóbr prawnych: tajemnicy adwokackiej a interesu wymiaru sprawiedliwości (W.

Filipkowski, K. Prokop, Wolne zawody prawnicze a przeciwdziałanie praniu pieniędzy, Państwo i Prawo 2006, z. 2, s. 69-83).

8. wykorzystania usług finansowych dostępnych przez Internet – rozwój technologii komunikacyjnych oraz możliwości obliczeniowych spopularyzował także szereg usług finansowych dostępnych poza siedzibami instytucji finansowych, przez Internet; usługami tymi zainteresowali się także przestępcy; opracowanie zawiera charakterystykę wybranych metod i technik tzw. „cyber-prania”, która jest odmianą klasycznego prania pieniędzy (W. Filipkowski, *Cyber Laundering: An Analysis of Typology and Techniques, International Journal of Criminal Justice Sciences, Vol. 3, Issue 1, January – June 2008, s. 15–27*).
9. wykorzystania partnerstwa publiczno-prywatnego – nowo pojawiające się instytucje prawne przyciągają uwagę przestępców; podmioty powstające w ramach partnerstwa mogą stanowić atrakcyjny cel działań przestępczych, gdyż pozwalają na wykorzystanie autorytetu władzy publicznej w procesie legalizacji przestępczych korzyści; w opracowaniu przedstawiono możliwe techniki prania pieniędzy z wykorzystaniem partnerstwa publiczno-prywatnego (W. Filipkowski, *Wokół partnerstwa publiczno-prywatnego, Aspekty kryminologiczne i prawnokarne (w:) M. Perkowski (red.), Partnerstwo publiczno-prywatne. Zagadnienia teorii i praktyki, Temida2, Białystok 2007, s. 76-101* oraz wersja zaktualizowana i uzupełniona W. Filipkowski, *Wokół partnerstwa publiczno-prywatnego, Aspekty kryminologiczne i prawnokarne (w:) M. Perkowski (red.), Partnerstwo międzysektorowe. Możliwości, zasady, realizacja, Fundacja Prawo i Partnerstwo, Białystok 2009, s. 95-119*).

Badania w tym obszarze dotyczyły także poszukiwania zupełnie nowych metod i technik prania pieniędzy oraz oceniania, które z nich będą odgrywać najważniejszą rolę. W ich wyniku zwrócono uwagę na postępującą digitalizację w życiu społecznym i coraz szersze wykorzystanie Internetu nie tylko jako środka komunikacji, ale także transferowania wartości majątkowych; występowanie asymetrii w regulacjach prawnych poszczególnych państw, które dają asumpt do powstawania oaz podatkowych; odchodzenie przez przestępców od instytucji rynku finansowego (wraz z rozrastającym się systemem przeciwdziałania praniu pieniędzy) jako podstawowych podmiotów wykorzystywanych w procedurze i przenoszenie swojej uwagi na pozostałych uczestników obrotu gospodarczego (W. Filipkowski, *Przypadki prania pieniędzy w Polsce i na świecie. Diagnoza, metody i tendencje rozwojowe (w:) S. Lelental, D. Potakowski (red.), Pozbawianie sprawców korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa, Materiały z seminarium zawodowego zorganizowanego 10-12 września 2003 r. w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2004, s. 87-101* oraz W. Filipkowski, *New Trends in Money Laundering, Poiniki Dikaiosyni, Criminal Justice, a monthly review for legislation, jurisprudence and theory, 2005, No. 7, s. 883-891*).

A.2. System przeciwdziałania i zwalczania procederu prania pieniędzy

Proceder prania pieniędzy był przedmiotem pierwszych badań już po przeprowadzeniu zmian społeczno-ekonomicznych i politycznych. Jednakże dopiero kryminalizacja tego czynu w Ustawie o ochronie obrotu gospodarczego w 1995 r. oraz utworzenie zrębów systemu przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy w 2000 r. spowodowała większe zainteresowanie tym zjawiskiem prawników, kryminologów i kryminalistów (W.

Filipkowski, Zjawisko prania pieniędzy jako obszar badawczy w Polsce, Archiwum Kryminologii 2005-2006, tom XXVIII, s. 169-178). Jednakże, cały czas widoczny był niedosyt badań i postulatów, co do kształtu całego systemu przeciwdziałania i zwalczania procederu prania pieniędzy w Polsce. Przyjmowane regulacje wynikały z międzynarodowych zobowiązań naszego kraju w tej mierze. Brak było jednak badań nad adekwatnością tychże regulacji w polskich warunkach. Badania, których Habilitant był autorem lub współautorem zawierały konstruktywną krytykę obowiązującego stanu prawnego w Polsce.

Pewnym punktem odniesienia były standardy i regulacje międzynarodowe obowiązujące w tym zakresie. Należy podkreślić, że nie tylko umowy międzynarodowe czy ustawodawstwo Unii Europejskiej były tutaj najważniejsze. Większa część systemu przeciwdziałania procederowi opierała się na instytucjach obowiązanych – czyli podmiotach gospodarczych. Często to właśnie aktywność stowarzyszeń i organizacji zrzeszających te podmioty działały w sposób stymulujący na tworzone standardy systemu przeciwdziałania i zwalczania procederu. Dlatego też dla całościowego spojrzenia na budowę i zasady jego funkcjonowania należało zapoznać polskiego czytelnika z Zasadami Grupy z Wolfsbergu, inicjatywami Financial Action Task Force on Money Laundering i innych organizacji pozarządowych (*E. W. Pływaczewski, W. Filipkowski, Wybrane inicjatywy międzynarodowe w zakresie przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy, (w:) A. Adamski (red.), Przystępność gospodarcza z perspektywy Polski i Unii Europejskiej, Materiały konferencji międzynarodowej (Mikołajki, 26-28 września 2002), TNOiK, Toruń 2003 s. 359-379 oraz E. W. Pływaczewski, W. Filipkowski, Standardy przeciwdziałania procederowi prania pieniędzy, Państwo i Prawo 2007, nr 10, s. 93-103*). To właśnie one kształtowały ustawodawstwo unijne w tej mierze.

Inspiracją do budowy polskiego systemu przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy mogą też stanowić rozwiązania funkcjonujące w innych krajach, np. Szwajcarii (*W. Filipkowski, Przeciwdziałanie i zwalczanie zjawiska prania pieniędzy w Szwajcarii – teoria i praktyka, Prokurator 2006, nr 2, s. 28-49*). W kraju tym w porównaniu z polskimi warunkami występował jeszcze większy stopień zaangażowania sektora prywatnego w proces kształtowania dobrych praktyk w zakresie typowania transakcji podejrzanych i ich raportowania. Podejście to opierało się na podstawowych dwóch zasadach zwalczania przestępczości gospodarczej, jakimi były proporcjonalność i subsydiarność prawa karnego. Zakładały one wyważenie stopnia ingerencji prawa karnego w system gospodarczy oraz stosowanie prawa represji karnej w ostateczności, gdy regulacje innych gałęzi prawa zawiodły.

Po kilku latach funkcjonowania w Polsce systemu przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy istotnym stała się próba oceny jego skuteczności. Pierwsze tego typu badania w odniesieniu do instytucji obowiązanych rynku kapitałowego Habilitant przeprowadził wspólnie z dr hab. E. M. Guzik-Makaruk, prof. UwB w 2005 r. (*W. Filipkowski, Ewa M. Guzik-Makaruk, System przeciwdziałania i zwalczania procederu prania pieniędzy – ze szczególnym uwzględnieniem roli instytucji obowiązanych (w:) E. W. Pływaczewski (red.), Przystępność zorganizowana. Świadek koronny, Terroryzm – w ujęciu praktycznym, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2005, s. 233-260*). Badania ankietowe objęły działające w Polsce domy maklerskie, towarzystwa funduszy inwestycyjnych, banki prowadzące działalność maklerską oraz Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych S.A. Spośród 54

wysłanych kwestionariuszy ankiet otrzymano 20. Wyniki tych badań oraz analiza statystyczna prowadzonych postępowań oraz skazań z art. 299 k.k. doprowadziły do zgłoszenia 15 postulatów odnoszących się do organizacji samego systemu od strony prawnej, zintensyfikowania współpracy z instytucjami obowiązanymi (w tym organizacji szkoleń) oraz funkcjonowania samego Departamentu Informacji Finansowej Ministerstwa Finansów zajmującego się obsługą Generalnego Inspektora Informacji Finansowej.

Kolejne badania dotyczące funkcjonowania systemu z perspektywy polskiej jednostki wywiadu finansowego zostały przeprowadzone w 2010 r. (*W. Filipkowski, G. Szczuciński, Przeciwdziałanie praniu pieniędzy w Polsce – wybrane aspekty (w:) E. Gruza (red.), Wybrane aspekty zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu, Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, s. 153-170*). Badania te dotyczyły problemów ze stosowaniem przez Generalnego Inspektora Informacji Finansowej zapisów ustawowych oraz współpracy z organami ścigania, służbami specjalnymi oraz prokuraturą. Mimo upływu czasu oraz dokonywania zmian w ustawie z 16 listopada 2000 r., zgłoszone wcześniej postulaty częściowo nie straciły na aktualności. Po pierwsze, podstawowym problemem była wymiana informacji między instytucjami obowiązanymi, jednostką wywiadu finansowego oraz organami państwowymi. Po drugie, nadal widoczny był brak zrozumienia funkcji i znaczenia poszczególnych instytucji zaangażowanych w ten system, co prowadziło do nieporozumień między nimi i frustracji wśród pracowników instytucji obowiązanycy oraz funkcjonariuszy publicznych. Tym samym cały system przeciwdziałania i zwalczania prania pieniędzy nie funkcjonował w sposób efektywny.

A.3. Regulacje prawa karnego materialnego

Szczególne miejsce w systemie przeciwdziałania i zwalczania procederu prania pieniędzy zajmują przepisy prawa karnego materialnego. Nie można się jednak ograniczać tylko do kwestii kryminalizacji czynu polegającego na legalizowaniu korzyści pochodzących z czynów zabronionych – art. 299 k.k. Konieczna jest także analiza dogmatyczna oraz ocena efektywności środka karnego przepadku przedmiotów i korzyści lub ich równowartości.

Habilitant byłem współautorem komentarza do kodeksu karnego w odniesieniu do przepisu art. 299 k.k. (*E. W. Pływaczewski, W. Filipkowski, Komentarz do art. 299 kk (w:) O. Górniok (red.), Kodeks karny, Komentarz, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2004, s. 816-826; E. W. Pływaczewski, W. Filipkowski, Komentarz do art. 299 kk (w:) O. Górniok (red.), Kodeks karny, Komentarz, Wydanie Drugie, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2005, s. 875-885 oraz kolejne wydania komentarza pod redakcją naukową prof. zw. dr hab. M. Filara – E. W. Pływaczewski, W. Filipkowski, Komentarz do art. 299 kk (w:) M. Filar (red.), Kodeks karny, Komentarz, Lexis Nexis, Warszawa 2008, s. 1076-1086; E. W. Pływaczewski, W. Filipkowski, Komentarz do art. 299 kk (w:) M. Filar (red.), Kodeks karny, Komentarz, wydanie 2, Lexis Nexis, Warszawa 2010, s. 1233-1244; E. W. Pływaczewski, W. Filipkowski, Komentarz do art. 299 kk (w:) M. Filar (red.), Kodeks karny, Komentarz, wydanie 3, Lexis Nexis, Warszawa 2012, s. 1301-1312*). Komentarz ten uwzględniał wyniki badań kryminologicznych, w szczególności swobodnych wywiadów z praktykami organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości podczas konferencji i szkoleń. Współautorzy zauważyli w nim m.in., iż poszczególne zachowania wchodzące w skład kryminologicznego opisu procederu prania pieniędzy nie mieściły się w normatywnym ujęciu tego zjawiska. W szczególności art. 299 §1 k.k. dotyczył zachowań na etapie warstwowania i

integracji. Natomiast współautorom wydawało się, że zachowania na etapie umiejscowienia znajdowały się poza regulacją tego przepisu. Wynikało to ze zwrotu „pochodzących z korzyści związanych z popełnieniem czynu zabronionego”. Sugerowało to konieczność przetworzenia pierwotnie uzyskanych przedmiotów, wartości majątkowych.

Następnym elementem wchodzącym w skład systemu zwalczania prania pieniędzy jest środek karny w postaci przepadku przedmiotów i korzyści lub ich równowartości (W. Filipkowski, E. Zatyka, *Penal Measures in the Polish Criminal Code of 1997* (w:) M. Popławski, D. Šramková (red.), *Legal Sanctions: Theoretical and Practical Aspects in Poland and the Czech Republic*, Masaryk University, Faculty of Law, Brno-Białystok 2008, s. 271-281). Powinien on stanowić zakończenie całego procesu walki z procederem prania pieniędzy według zasady, że należy uczynić popełnianie przestępstw nieopłacalnym. Przepis art. 44 i 45 k.k. był wielokrotnie zmieniany. Ciągłe pojawiały się także nowe propozycje ich nowelizacji (E. W. Pływaczewski, W. Filipkowski, Z. Rau, *Odbieranie sprawcom przestępstw wartości majątkowych. Ocena proponowanych zmian art. 45 kodeksu karnego (wersja projektu na dzień 18. września 2006 r.)* (w:) A. Szymaniak, W. Ciepela (red.), *Policja w Polsce. Stan Obecny i perspektywy, tom II*, Wydawnictwo Naukowe INPiD UAM, Poznań 2007, s. 125-133). Jednakże wydaje się, że stopniowe poszerzanie zakresu jego zastosowania doprowadzi do powrotu konfiskaty mienia. Zmiany te były uzasadniane często jedynie koniecznością dostosowania prawa polskiego do przepisów unijnych. Nie mniej jednak sposób ich implementacji pozostawiał wiele do życzenia, gdyż był on fragmentaryczny i nie uwzględniał koniecznych zmian w innych przepisach prawa karnego lub innych ustaw. Prawodawca nie uwzględniał kwestii konfliktu z konstytucyjnym dobrem prawnym, jakim jest własność.

W związku z realizacją projektu badawczego pt. „Pozbawianie sprawców owoców przestępstwa” (Nr 1049/B/H03/2008/35) pod kierownictwem dr hab. E. M. Guzik-Makaruk, prof. UwB Habilitant brał udział w przygotowaniu i opracowaniu wyników badań dogmatycznych oraz ankietowych (W. Filipkowski, E. M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, G. B. Szczygieł, E. Zatyka, *Metodyka badań* (w:) E. M. Guzik-Makaruk (red.), *Przepadek przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 15-35). Na podstawie przeprowadzonych badań dogmatycznych Habilitant przygotował opracowanie dotyczące obowiązującej konstrukcji instytucji przepadku przedmiotów i korzyści (lub ich równowartości) pochodzących z przestępstwa (W. Filipkowski, *Rozdział IV. Aktualny stan prawny w zakresie przepadku przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa na tle kodyfikacji karnych z 1997 roku, 1. Instytucja przepadku w kodeksie karnym z 1997 r.* (w:) E. M. Guzik-Makaruk (red.), *Przepadek przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 211-232). W wyniku zaszłości historycznych polski ustawodawca w kodeksie karnym z 1997 r. zrezygnował z konfiskaty przenosząc jej funkcje na środek karny przepadku. O ile była to sankcja, która sprawdzała się i nadal sprawdza w przypadku przestępczości pospolitej, to można się zastanawiać, czy może ona stanowić efektywny instrument w walce ze współczesną przestępczością zorganizowaną lub gospodarczą. Jak pokazują kolejne projekty zmian instytucji przepadku, istniała tendencja do stopniowego rozszerzania możliwości zastosowania tej sankcji. Zmiany dotyczyły, zarówno poszerzenia zakresu przedmiotowego, jak i podmiotowego instytucji przepadku oraz ułatwień dowodowych. Po pierwsze, projekty stanowiły przejaw poszukiwania przez ustawodawcę nowych rozwiązań służących

podniesieniu efektywności walki z przestępczością w różnych jej odmianach. Po drugie, rozwój społeczeństwa i gospodarki globalnej dawał przestępcom coraz to nowe i skuteczniejsze sposoby ukrywania składników majątkowych pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa. W niniejszym opracowaniu Habilitant zwracał uwagę na powiązanie funkcjonalne między kryminalizacją procederu prania pieniędzy a konstrukcją przypadku przedmiotów lub korzyści.

Potrzeba jest jednak racjonalnej polityki karnej w tym względzie opartej na dogłębnej analizie rzeczywistości i ocenie efektywności obowiązującego prawa. Dlatego też na podstawie części wyników badań ankietowych Habilitant przygotował opracowanie dotyczące efektywności systemu pozbawiania owoców przestępstwa w ocenie praktyków – prokuratorów i sędziów (*W. Filipkowski, Rozdział VI. Przepadek przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa na podstawie badań, 2.5. Efektywność i charakter instytucji pozbawiania sprawców owoców przestępstw oraz współpraca z wybranymi instytucjami w aspekcie zwalczania przestępczości. Opinie sędziów i prokuratorów (w:) E. M. Guzik-Makaruk (red.), Przepadek przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 480-502*). Składało się na nie szereg obszarów: przedstawienie postulatów respondentów z obu grup badawczych w zakresie podniesienia efektywności pozbawiania sprawców owoców przestępstw, ocena współpracy w wybranymi instytucjami państwowymi i prywatnymi, ocena zaproponowanych przez prowadzących badania kierunków zmian podstawowych elementów strategii pozbawiania sprawców owoców przestępstw, charakter instytucji przypadku oraz ogólna ocena skuteczności tej instytucji w zwalczaniu przestępczości.

W związku z prowadzeniem przez Habilitanta przedmiotu monograficznego pt. „Money Laundering – Legal and Economic Aspects” w ramach programu Lifelong Learning Programme - Erasmus dla studentów anglojęzycznych przygotowany został skrypt (*W. Filipkowski, Money Laundering – Legal and Economic Aspects, Temida2, Białystok 2008, ss. 51*). Zawierał on kwintesencję wyników prowadzonych przez Habilitanta badań dogmatycznych i kryminologicznych, które w postaci bieżąco aktualizowanej są przedstawiane tej grupie studentów.

B. Drugim obszarem badawczym będącym przedmiotem moich zainteresowań naukowych jest **zjawisko przestępczości zorganizowanej w aspekcie kryminologicznym i prawnym.**

B.1. Aspekty kryminologiczne

W trakcie przygotowywania rozprawy doktorskiej oraz w związku z późniejszym uczestnictwem w szeregu konferencji naukowych w kraju i za granicą zainteresowało Habilitanta zjawisko przestępczości zorganizowanej w aspekcie kryminologicznym (*W. Filipkowski, Międzynarodowa Konferencja „Przestępczość zorganizowana w Europie: koncepcje, wzorce i polityka w Unii Europejskiej i poza nią” (Freiburg, 27 luty – 1 marzec 2003 r.), Prokuratura i Prawo 2003, nr 11, s. 175-179*). Wspomniana konferencja we Freiburgu stawiała przed sobą dwa zasadnicze cele. Po pierwsze, jej organizatorzy chcieli podjąć próbę opisu zjawiska przestępczości zorganizowanej we wszelkich jego odmianach na terenie w Unii Europejskiej, jak i poza nią. Ważny był przy tym kontekst kulturowy i różnorodność funkcjonowania tego zjawiska. Po drugie, projekt zakładał zapoznanie się z problemami polityki kryminalnej w zakresie zapobiegania i zwalczania tego zjawiska w

poszczególnych państwach. To dualistyczne spojrzenie na zjawisko przestępczości zorganizowanej miało duży wpływ na prowadzone przez Habilitanta badania dotyczące najpoważniejszych współcześnie zagrożeń bezpieczeństwa obywateli.

Zagrożenia te przekraczają granicę pomiędzy światem „legalnym” a „nielegalnym podziemiem” (przestępczym, politycznym czy gospodarczym). Należy podkreślić wzajemne przenikanie się tych dwóch światów, co czyni trudniejszym prawidłowe zdefiniowanie zjawisk oraz efektywne ich ściganie. Społeczeństwo boi się tych zagrożeń. Natomiast nie wiadomo do końca, czy jest to lęk wywołany prawdziwym ich obliczem, czy też wykreowanym w mediach, przez polityków lub organy władzy. W celu efektywnego zwalczania przestępczości zorganizowanej, korupcji i terroryzmu, powinno się najpierw poznać ich naturę (*W. Filipkowski, Recenzja książki P. C. van Duyne, M. Jagera, K. von Lampe, J. L. Newell (red.), Threats and phantoms of organized crime, corruption and terrorism (Zagrożenia i iluzje związane z przestępczością zorganizowaną, korupcją i terroryzmem), Wolf Legal Publishers, Nijmegen 2004, Prokuratura i Prawo 2005, nr 2, s. 121-126*).

Studia nad literaturą zagraniczną pozwoliły Habilitantowi zapoznać się z teoriami dotyczącymi ekonomicznego spojrzenia na działalność zorganizowanych grup przestępczych (*W. Filipkowski, Recenzja książki P. C. van Duyne, K. von Lampe, M. van Dijck, J. Newell (red.), Organised Crime Economy, Managing crime markets in Europe (Gospodarka przestępczości zorganizowanej, Zarządzanie przestępczymi rynkami w Europie) (w:) G. Szczygieł, M. Zdanowicz (red.), Wybrane problemy prawa krajowego i europejskiego, Publikacje Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Temida2, Białystok 2007, s. 393-403*). W świetle wspomnianych teorii gospodarka legalna i szara strefa stanowią jedną gospodarkę narodową. Aktywność grup przestępczych (zwłaszcza w obszarze przestępczości gospodarczej) jest niczym innym jak prowadzeniem specyficznej działalności przynoszącej zysk poprzez oferowanie produktów lub usług zabronionych lub reglamentowanych przez państwo, na które jest popyt ze strony obywateli. W obu sferach często funkcjonują te same podmioty, firmy i osoby prywatne. Dzięki procederowi prania pieniędzy realizowane są pomiędzy nimi przepływy kapitałowe.

Pozyskana wiedza pozwoliła na przedstawienie pierwszej w polskiej literaturze kryminologicznej i kryminalistycznej kompleksowej analizy Internetu jako obszaru nielegalnej działalności człowieka, w tym przestępczości zorganizowanej (*W. Filipkowski, Internet – przestępcza gałąź gospodarki, Prokurator 2007, nr 1, s. 48-68*, który powstał na podstawie referatu *W. Filipkowski, Internet as Illegal Market Place, referat opublikowany na stronie internetowej seminarium naukowego pt. 6th Colloquium on Cross-border Crime w 2005 roku - <http://www.cross-border-crime.net>*). Przestępcy wykorzystują Internet na dwa zasadnicze sposoby. Pierwszy z nich dotyczy systemu komunikacji w sieci również z użyciem rozwiązań kryptologicznych. Internet może posłużyć do rozsyłania rozkazów i poleceń, jak również do zarządzania całą grupą lub siecią przestępczą (*criminal network*). Tak samo jak ma to miejsce w podmiotach przestrzegających prawa, nowe technologie telekomunikacyjne mogą być zastosowane do podniesienia efektywności funkcjonowania grupy. Ponadto, przestępcy używają Internetu do składania ofert i zleceń na nielegalne towary lub usługi. Internet jest „nowym” instrumentem do popełniania „starych” typów przestępstw. Używając dobrze znanego pojęcia z zakresu e-commerce, można powiedzieć, że na przestępczym rynku

internetowym występuje sektor *Criminal-to-Criminal* (C2C) – czyli relacja przestępcy do przestępcy. Poza tym, potencjalny „klient” jest w stanie manifestować swoje potrzeby w sposób nieskrępowany, albo samemu szukać w zasobach sieci tego, co go interesuje. Idąc dalej tym tokiem myślenia można wskazać drugi sektor tej gospodarki. Nadal używając koncepcji e-commerce, można go określić mianem *Criminal-toVictim* (C2V) – co znaczy tyle, co relację pomiędzy przestępcą a jego ofiarą. Dotyczy on lub opisuje bezpośrednie szkody, jakie wywołał sprawca swoim zachowaniem w Internecie u ofiary. Obok „zwykłych” przestępstw, gdzie Internet jest zaledwie nowym instrumentem w rękach przestępców, który umożliwia zastosowanie nowego *modus operandi*, istnieją takie czyny zabronione, które mogą zostać popełnione tylko i wyłącznie w cyberprzestrzeni. Pojawiły się one i zaczęły rozwijać się jednocześnie z ewolucją Internetu. Jest to też bezpośrednio związane z faktem, iż informacja stała się jednym z najbardziej wartościowych i ważnych przedmiotów (dóbr), zarówno w krajowej, jak i światowej gospodarce – a także życiu społecznym w ogólności.

Ponadto, uwagę Habilitanta zwróciło zróżnicowane podejście do przestępczości zorganizowanej w środowisku naukowym w Polsce i poza granicami naszego kraju. Habilitant doszedł do wniosku, iż za granicą prowadzi się wiele interesujących badań kryminologicznych nad tym zjawiskiem. Natomiast w Polsce realizował je w zasadzie jedynie białostocki ośrodek akademicki pod kierownictwem prof. zw. dr hab. E. W. Pływaczewskiego. Habilitant miał możliwość uczestniczenia także jako główny wykonawca w kilku projektach zamawianych, badawczych i rozwojowych dotyczących tego zagadnienia. Poza tym, kontakty z praktykami podczas konferencji, seminariów, czy też szkoleń wskazywały na szereg ich oczekiwań względem systemu prawnego, które mogłyby podnieść efektywność walki z tym zjawiskiem. Kolejną kwestią podnoszoną przez praktyków było rosnące zapotrzebowanie na rozwiązania technologiczne usprawniające ich pracę.

W swoich badaniach kryminologicznych nad przestępczością zorganizowaną Habilitant skupiał się nad jej fenomenem. Zainteresował się kwestią form organizacyjnych jej funkcjonowania, które to należą także do obszarów badawczych kryminalistyki. W szczególności postawił tezę o konieczności zerwania z jej romantyczno-awanturycznym obrazem preferowanym w dzisiejszej popkulturze i publicystyce. Zdaniem Habilitanta utrwalony „paradygmat Mafii” jako dominującej formy działania grup przestępczych był szkodliwy dla efektywnej walki z tym zjawiskiem i był wynikiem zaszłości historycznych i kulturowych. Dopiero analiza wyników badań w Polsce i za granicą wskazała, że najliczniejsze i najgroźniejsze były niewielkie grupy wyspecjalizowane w popełnianiu przestępstw gospodarczych oraz grupy sieciowe nie mające pionowej, hierarchicznej struktury organizacyjnej (*W. Filipkowski, Rozdział I. Fenomenologia zjawiska. §1. Modele i formy organizacyjne przestępczości zorganizowanej (w:) E. W. Pływaczewski (red.), Przystępczość zorganizowana, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 63-81*). Dlatego też naznaczanie każdej grupy przestępców stygmatem mafii jest szkodliwe, gdyż skłania do stosowania nieadekwatnych środków prawnych względem każdego jej przejawu oraz wytwarza aurę zagrożenia wśród społeczeństwa.

Zdaniem Habilitanta, o wiele bardziej adekwatnym podejściem do opisu rzeczywistości były teorie oparte na podejściu ekonomicznym. Można tutaj wymienić teorię przedsiębiorstwa przestępczego D. Smith’a, czy też jej kontynuacja w postaci przemysłu przestępczego.

Pierwsza z wymienionych teorii opiera się na założeniu, że tak jak w przypadku przedsiębiorstw, zorganizowane grupy przestępcze dążą do maksymalizacji swojego udziału w rynku danego towaru lub usługi (zabronionej lub reglamentowanej), ale w tej części gospodarki, którą można nazwać „szarą strefą” lub podziemiem gospodarczym lub przestępczym. Przedsiębiorstwo przestępcze dostosowuje się do warunków społeczno-ekonomicznych, ale także reaguje na działania organów państwowych, które w odróżnieniu od legalnie działających podmiotów, stara się ograniczyć ich funkcjonowanie lub wręcz likwidować je.

Druga z teorii podkreśla silny związek pomiędzy powstaniem i funkcjonowaniem grup przestępczych a istnieniem nielegalnej gospodarki. Można mówić o istnieniu jednej gospodarki globalnej, ale składającej się z dwóch komplementarnych części: legalnej (*upperworld*) i podziemia przestępczego (*underworld*). Rządzą się one tymi samymi siłami popytu i podaży; często też te same podmioty funkcjonują w obu częściach, co dodatkowo zespała je ze sobą. Różnice dotyczą zakresu towarów i usług oferowanych przez uczestników, a także skłonność niektórych z nich do posługiwania się specyficznymi – bo nielegalnymi – środkami do osiągnięcia podobnych celów ekonomicznych.

Obok form organizacyjnych aspektem fenomenologicznym są skutki funkcjonowania przestępczości zorganizowanej względem społeczeństwa (*W. Filipkowski, Rozdział I. Fenomenologia zjawiska. §3. Skutki funkcjonowania zjawiska przestępczości zorganizowanej (w:) E. W. Pływaczewski (red.), Przestępczość zorganizowana, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 135-151*). Ze względu na liczbę osób nimi dotkniętych można mówić o skutkach jednostkowych, grupowych i powszechnych. Pojedyncze osoby mogą stać się ofiarami przestępstw popełnianych w zorganizowanych grupach przestępczych. Z drugiej jednak, strony tego typu skutki mogą dotyczyć samych jej członków. Skutki jednostkowe wynikają z konkretnych zdarzeń, przestępstw, które najczęściej generują szkody materialne lub niematerialne albo powodują bezpośrednie zagrożenie dla dóbr chronionych prawem.

Wraz ze wzrostem liczby osób skutki przybierają formę bardziej ogólną, abstrakcyjną. Można wtedy mówić np. o poczuciu zagrożenia w grupie (np. społeczności lokalnej) lub społeczeństwie globalnym lub godzeniu w dobra ponadindywidualne, np. porządek publiczny, bezpieczeństwo powszechne, gospodarkę rynkową, ale także instytucje demokratyczne w państwie. Należy podkreślić, iż kryterium podziału skutków wywołanych przez funkcjonowanie zorganizowanych grupy przestępczych może być miejsce, gdzie są one wywoływane. Ponadto, grupa organizuje życie swoim członkom, a nie jak sądzi się powszechnie tylko godzi w społeczeństwo. Przestępczość zorganizowana także ma wpływ na przestępczość pospolitą, której rozwój stymuluje.

Natomiast najczęściej podaje się typologię skutków funkcjonowania zjawiska ze względu na obszar życia społecznego, w którym występuje. Biorąc pod uwagę to kryterium możemy mówić o trzech podstawowych kategoriach: społeczno-kulturowych, polityczno-administracyjnych, czy ekonomicznych. Można także stwierdzić, iż przestępczość zorganizowana wywołuje także skutki pozytywne. Jej funkcjonowanie zmusza poszczególne organy państwowe i międzynarodowe do współpracy wobec wspólnego wroga w skali lokalnej, narodowej, regionalnej i globalnej. W swoim opracowaniu Habilitant podkreślił konieczność adoptowania rozwiązań zagranicznych, gdzie występują już rozbudowane

badania i metodologia szacowania ryzyka wystąpienia przestępczości lub zagrożenia nią, jako części analizy strategicznej dokonywanej przez organy państwowe.

Habilitant prowadził także badania nad kwestią systemu przeciwdziałania przestępczości zorganizowanej w kontekście kryminologii i kryminalistyki (*W. Filipkowski, Rozdział III. System przeciwdziałania i zwalczania przestępczości zorganizowanej (w:) E. W. Pływaczewski (red.), Przemysłowość zorganizowana, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 171-206*). Zaowocowało to przedstawieniem holistycznej koncepcji takiego systemu. Ogół elementów składających się na system przeciwdziałania i zwalczania przestępczości zorganizowanej Habilitant rozdzielił na te, które pozostają w dyspozycji państwa, jego organów oraz te za którymi nie stoi przymus państwowy, nie mają charakteru sformalizowanego. To właśnie w gestii państwa leży przecież wykrywanie, ściganie i karanie członków zorganizowanych grup przestępczych za popełniane przez nich przestępstwa. Habilitant dokonał dalszych podziałów w jego ramach na dwie podgrupy: elementy systemu związane z instytucjami zawartymi w przepisach prawa oraz rozwiązaniami organizacyjnymi.

Można wyróżnić kilka kwestii kluczowych odnoszących się do krajowych aspektów organizacyjnych:

- dokonanie odpowiedniego rozgraniczenia kompetencji pomiędzy organami państwowymi w zakresie przeciwdziałania i zwalczania przestępczości zorganizowanej, zwłaszcza w kontekście pracy organów ścigania, aby nie dochodziło do konfliktu;
- nawiązanie daleko idącej współpracy w zakresie wymiany informacji o osobach i zdarzeniach, szkoleń tematycznych czy diagnozy zjawiska i tworzenia strategii jego przeciwdziałania i zwalczania;
- dokonywanie właściwego doboru kadr oraz dążenie do podnoszenia kwalifikacji funkcjonariuszy publicznych, ale także poprawy funkcjonowania wewnętrznych komórek kontrolujących ich pracę;
- wykorzystywanie przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości najnowszych zdobyczy techniki w codziennej pracy wykrywczej i procesowej;
- zapewnienie odpowiednich środków finansowych na realizację powyższych zadań organów państwowych.

Kolejnym obszarem systemu przeciwdziałania i zwalczania przestępczości zorganizowanej w aspekcie organizacyjnym jest współpraca międzynarodowa. Odbywa się ona na płaszczyźnie regionalnej i uniwersalnej.

Nie można jednak nie doceniać roli jaką może odegrać samo społeczeństwo w systemie przeciwdziałania i zwalczania przestępczości zorganizowanej. Zadania w tym obszarze mają przede wszystkim różne rodzaju stowarzyszenia, fundacje, partie polityczne i inne ruchy społeczne o mniej sformalizowanej postaci, np. społeczności lokalne, sąsiedzkie. Szczególną rolę można przypisać ośrodkom akademickim zajmującym się zagadnieniami prawnymi, kryminalistycznymi, kryminologicznymi, socjologicznymi, ale także tym o profilu technicznym. Powinny one wspierać organy państwowe i społeczeństwo swoją wiedzą ekspercką z tego zakresu bazującą na wiedzy empirycznej.

B.2. Aspekty prawne

Udział w przygotowaniu raportu krajowego do pracy zbiorowej pod redakcją prof. C. Fijnaut'a i dr L. Paoli zwrócił uwagę Habilitanta na elementy całego systemu regulacji prawnych służących przeciwdziałaniu i zwalczaniu zjawiska przestępczości zorganizowanej, w szczególności wymierzonych przeciwko osobom w niej uczestniczącym oraz przeciwko tworzonej przez nie grupom (E. W. Pływaczewski, W. Filipkowski, *The Development of Organised Crime Policies in Poland: From Socialist Regime to 'Rechtsstat'* (w:) C. Fijnaut, L. Paoli (red.), *Organised Crime in Europe: Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*, Wydawnictwo Springer, Dordrecht 2004, s. 899-930). Zawarte w nim analizy dotyczyły zmian w kwestii zwalczania przestępczości zorganizowanej, jakie polski ustawodawca poczynił od czasu zapoczątkowanej w 1989 r. transformacji społeczno-ekonomicznej i politycznej. Po nagłym odkryciu przez decydentów, że kapitalizm niesie ze sobą także szereg zjawisk patologicznych, przystąpiono do budowy takiego systemu. Proces ten trwa nadal. Udział w tym projekcie pozwolił na konfrontację tychże zmian z regulacjami w innych krajach europejskich. Dotyczyły one aspektów prawnych, jak i organizacyjnych.

Do pierwszych należały przepisy dotyczące kryminalizacji udziału w zorganizowanym związku lub grupie mającej na celu popełnienie przestępstwa, wprowadzenia nowych metod prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych (w tym naruszania tajemnicy korespondencji i komunikowania się), wprowadzenia instytucji świadka koronnego do polskiego procesu karnego, zespołu regulacji dotyczących pozbawiania owoców przestępstwa (kryminalizacja prania pieniędzy, przepadek przedmiotów i korzyści, zabezpieczenie majątkowe). Zmiany o charakterze organizacyjnym obejmowały powołanie do życia Centralnego Biura Śledczego Komendy Głównej Policji, wydziałów do walki z przestępczością zorganizowaną w jednostkach organizacyjnych prokuratury, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Generalnego Inspektora Informacji Finansowej. Przedstawiono cel, historię funkcjonowania tychże organów oraz zakres ich kompetencji.

Kwestie te były także przedmiotem późniejszego opracowania przygotowanego na potrzeby projektu badawczego Niemieckiego Federalnego Urzędu Policji (W. Filipkowski, *Organized crime in Poland as a field of research and its contemporary situation* (w:) U. Töttel, H. Büchler (red.), *Research Conferences on Organized Crime at the Bundeskriminalamt in Germany 2008-2010*, Bundeskriminalamt, Hermann Luchterhand Verlag, Köln 2011, s. 44-63). Przedstawione zostały także bieżące inicjatywy naukowe i organizacyjne służące podniesieniu efektywności walki z przestępczością zorganizowaną. Szczególne miejsce zajęła tutaj prezentacja osiągnięć Polskiej Platformy Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Pobyt na stypendium zagranicznym w Szwajcarii w 2005 r. dał Habilitantowi możliwość zapoznania się m.in. z literaturą zagraniczną dotyczącą kryminologicznych i prawnych aspektów przestępczości zorganizowanej (W. Filipkowski, *Przestępczość zorganizowana w ujęciu kryminologicznym i prawnym*, *Prokuratura i Prawo* 2006, nr 12, s. 57-75). Pozwoliło to na przeprowadzenie badań nad stopniem adekwatności obowiązujących w Polsce regulacji do rzeczywistości. W naszym kraju brak było prowadzonych zakrojonych na szeroką skalę badań nad zjawiskiem przestępczości zorganizowanej. Zwłaszcza, jeżeli porówna się to z dorobkiem istniejącym poza granicami naszego kraju. Nie był to obszar szczególnie eksplorowany przez kryminologów lub prawników. Brak było konkurencji, która

dynamizowałyby pracę naukową, ale też zwracałaby uwagę na bardziej zróżnicowany obraz zjawiska.

W istotę zjawisk społecznych wpisana jest dynamika. Natomiast jedną z zasad prawa (a prawa karnego w szczególności) powinna być jego stabilność, pewność, określoność. Wydaje się, że są to dwie właściwości nie do pogodzenia. Niestety w odniesieniu do przestępczości zorganizowanej problem ten jest szczególnie widoczny. Wbrew woli prawników i decydentów, jest to zjawisko dynamiczne i należy to brać pod uwagę, zaś efektywność przepisów prawnych jest wprost zależna od ich adekwatności do zmieniającej się rzeczywistości. Kolejny wniosek, jaki wynika z przeprowadzonych badań był taki, że doktryna i orzecznictwo nie uwzględniała zmieniających się form przestępczości zorganizowanej przy interpretowaniu znamion związku lub grupy mającej na celu popełnienie przestępstwa. Działo się tak pomimo tego, że akty prawa międzynarodowego (zwłaszcza Konwencja ONZ z Palermo z 2000 r.) zwracały już uwagę na te kwestie. Chodzi tutaj o zerwanie z poglądem o wyłącznie pionowej, hierarchicznej budowie zorganizowanych grup przestępczych. Jeżeli nie będzie się uwzględniać odpowiedzialności karnej za udział w grupach o strukturze poziomej, sieciowej, to pewna część zachowań, które w znacznym stopniu są społecznie niebezpieczne, będzie pozostawać poza systemem reakcji karnej na przestępczość zorganizowaną.

Habilitant był także współautorem komentarza do kodeksu karnego w odniesieniu do przepisu art. 65 k.k. (*E. W. Pływaczewski, W. Filipkowski, Komentarz do art. 65 (w:) M. Filar (red.), Kodeks karny, Komentarz, Lexis Nexis, Warszawa 2008, s. 302-304; E. W. Pływaczewski, W. Filipkowski, Komentarz do art. 65 (w:) M. Filar (red.), Kodeks karny, Komentarz, wydanie 2, Lexis Nexis, Warszawa 2010, s. 340-342 oraz E. W. Pływaczewski, W. Filipkowski, Komentarz do art. 65 kk (w:) M. Filar (red.), Kodeks karny, Komentarz, wydanie 3, Lexis Nexis, Warszawa 2012, s. 347-349*). W opracowaniach tych współautorzy podkreślają znaczenie zapisów tego przepisu dla systemu sankcji karnych związanych ze zwalczaniem przestępczości zorganizowanej, a także terroryzmu.

C. Trzecim obszarem badawczym będącym przedmiotem moich zainteresowań naukowych jest zjawisko terroryzmu, a w szczególności jego finansowanie, w aspekcie prawnym i kryminologicznym.

C.1. Aspekty prawne

Zainteresowanie zjawiskiem terroryzmu wynikało z faktu uczestnictwa w projektach badawczych wspólnie z praktykami organów ścigania, jak również z ówczesnej sytuacji w Europie i na świecie. W swoich badaniach Habilitant starał się analizować, na ile obowiązujące i projektowane rozwiązania prawne odpowiadały współczesnym formom występowania tego zjawiska. Badania te były o tyle istotne, iż polski ustawodawca wprowadzał wówczas zmiany w przepisach prawa karnego wynikające ze zobowiązań międzynarodowych naszego kraju.

W 2004 r. polski ustawodawca wprowadził definicję legalną przestępstwa o charakterze terrorystycznym do art. 115 k.k. oraz zapis kryminalizujący udział w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnienie przestępstwa o takim charakterze. Dało to asumpt do prowadzenia badań dogmatycznych, ale także pozwoliło na

konfrontacje tej regulacji ze standardami międzynarodowymi, przepisami systemów prawnych innych krajów, jak również z wynikami badań kryminologicznych.

Pierwsza tego typu analiza w literaturze polskiej została przedstawiona w opracowaniu, którego Habilitant był współautorem wraz ppłk rez. R. Loncą – wówczas analitykiem zagrożeń terroryzmu (W. Filipkowski, R. Lonca, *Zorganizowane grupy o charakterze terrorystycznym. Studium kryminologiczno-prawne, Wojskowy Przegląd Prawniczy 2006, nr 4, s. 33-50*). Na uwagę zasługuje bogaty opis faktograficzny form organizacyjnych grup terrorystycznych wraz z analizą kryminologiczną ich budowy, zasad funkcjonowania oraz członkostwa w nich. Podkreślono, iż grupy te miały różnorodne formy, które nie musiały mieć charakteru zhierarchizowanego, a raczej przybierały formę sieci lub federacji mniejszych grup. Przytoczono także wyniki badań zagranicznych, które wskazywały na różnice w sposobie działania zorganizowanych grup przestępczych i terrorystycznych. Pierwsze z nich nastawione były przede wszystkim na zysk, więc podejmują ryzyko ujawnienia swoich działań. Grupy terrorystyczne przedkładały bezpieczeństwo członków i utajnienie swoich działań nad efektywność osiągania swoich celów, przeprowadzania ataków. Tymczasem polski ustawodawca zrównał niejako oba te zjawiska pod względem normatywnym w art. 258 k.k. Powstało więc pytanie: czy tak zredagowany przepis mógł być efektywnym instrumentem w walce z tego typu działalnością? Habilitant doszedł do wniosku, że przepis kryminalizujący udział w zorganizowanej grupie albo związku terrorystycznym będzie martwy, a terroryści mogą ewentualnie ponosić odpowiedzialność za udział w zorganizowanych grupach albo związkach mających na celu popełnienie przestępstwa np. o charakterze zbrojnym.

Ponadto, przepis ten odwołuje się w swojej istocie do wielokrotnie krytykowanego w literaturze przedmiotu art. 115 §20 k.k. – czyli definicji przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Problemy interpretacyjne tego przepisu w sposób bezpośredni rzutują na problemy z interpretacją art. 258 k.k. np. przy ocenie strony podmiotowej czynu zabronionego. W opracowaniu zwrócono uwagę na problem często braku adekwatności dotychczasowego dorobku doktryny w zakresie wykładni znamienia „grupa” i „związek” względem funkcjonowania grup terrorystycznych. Poza tym, interpretacja przepisu art. 115 §20 k.k. była utrudniona, gdyż w systemie polskiego prawa istniała rozbieżna definicja legalna „aktu terrorystycznego” zawarta w Ustawie z 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł już od 2002 r. (a uchylono go dopiero w 2009 r.).

Powyższy problem badawczy w aspekcie normatywnym był kontynuowany w kolejnych opracowaniach, których Habilitant był współautorem wraz z dr hab. E. M. Guzik-Makaruk, prof. UwB (W. Filipkowski, E. M. Guzik-Makaruk, *Kryminalizacja grup terrorystycznych w ustawodawstwie RFN i Polski, Próba studium komparatystycznego (w:) K. Indeckiego (red.), Przestępczość terrorystyczna, Ujęcie praktyczno-dogmatyczne, Wydawnictwo WiS, Poznań – Białystok – Łódź 2006, s. 83-103* oraz W. Filipkowski, E. M. Guzik-Makaruk, *Strafrechtliche Probleme des Terrorismus im polnischen Strafgesetzbuch (w:) E. W. Pływaczewski (red.), Current Problems of the Panel Law and Criminology (4), Temida2, Białystok 2009, s. 181-199*). Oprócz badań dogmatycznych dotyczących art. 115 § 20 oraz art. 258 k.k., Habilitant przedstawił także polską politykę karną względem sprawców przestępstwa udziału w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnienie

przestępstwa o charakterze terrorystycznym oraz sprawców przestępstw o charakterze terrorystycznym. Zrównanie tych sprawców z multirecydywistami, członkami zorganizowanych grup przestępczych oraz sprawcami, którzy z popełnienia przestępstwa uczynili sobie stałe źródło dochodu Habilitant uznał za właściwe. Badania prawnoporównawcze pokazały jednak, iż w innych krajach (w tym Republice Federalnej Niemiec) kryminalizowane są także inne rodzaje zachowań, np. wspieranie grup lub związku terrorystycznego oraz werbowanie członków do takich grup lub związków. Dlatego też sugerowaliśmy rozważenie wprowadzenia tych nowych typów czynów zabronionych do polskiego prawa karnego w celu uniknięcia problemów interpretacyjnych zachowań polegających na pomocnictwie i podżeganiu do udziału w takiej grupie lub związku.

Zmiany w prawie karnym były zaledwie jednym z elementów systemu przeciwdziałania i zwalczania zjawiska terroryzmu w Polsce i na świecie. W swoim opracowaniu z 2009 r. Habilitant przedstawił zasadnicze elementy takich systemów na podstawie regulacji Unii Europejskiej oraz dokumentów Paktu Północnoatlantyckiego (W. Filipkowski, *Formy zwalczania terroryzmu na podstawie wybranych uregulowań Unii Europejskiej i NATO* (w:) K. Indeck, P. Potejko (red.), *Terroryzm: materia ustawowa?*, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Warszawa 2009, s. 27-44). W podsumowaniu tego opracowania Habilitant zaproponował zarys własnego systemu na podstawie prowadzonych badań dogmatycznych oraz analizy dokumentów międzynarodowych. Oparł go na trzech elementach: przeciwdziałanie zjawisku (zwłaszcza tworzeniu grup terrorystycznych oraz przeprowadzonym atakom), zarządzanie kryzysowe w momencie wystąpienia ataku oraz kwestie ścigania i osądzania sprawców zamachów oraz członków grup terrorystycznych. Habilitant zaproponował działania wielokierunkowe nastawione na walkę z przyczynami i objawami tego zjawiska. Zwrócił także uwagę na przeniesienie ciężaru działań państwa na przeciwdziałanie powstawaniu grup terrorystycznych i przeprowadzaniu ataków w postaci zintensyfikowania pracy operacyjnej i działań wywiadowczych. Było to podejście proaktywne, budzące zastrzeżenia z punktu widzenia ochrony praw człowieka i wolności obywatelskich, pewności prawa karnego, np. co było głoszeniem prawd wiary, a co było już wzywaniem do nienawiści na tle religijnym. Niewiele wyników postępowań operacyjnych czy wywiadowczych znajdowało swój finał na sali sądowej. Nie powinno to jednak utrudniać tworzenia jednolitych rozwiązań prawnych materialnych, proceduralnych oraz organizacyjnych, ułatwiających ściganie i osądzanie sprawców tego typu przestępstw.

Zagadnienie potencjalnej skuteczności istniejącego instrumentarium prawno-organizacyjnego w walce z terroryzmem była przedmiotem przeprowadzonych przez Habilitanta w 2008 r. badań ankietowych na grupie 37 sędziów wydziałów karnych sądów apelacyjnych i 20 prokuratorów wydziałów ds. walki z przestępczością zorganizowaną prokuratur apelacyjnych (*Strategia walki z terroryzmem w opinii prokuratorów i sędziów* (w:) M. Zdanowicz, D. Lutyński (red.), *Przyjazna granica – rok do EURO 2012, Kętrzyn 2011, s. 171-186*). Badania obejmowały następujące problemy badawcze:

- Jakie obecnie obowiązujące regulacje z zakresu prawa karnego (materialnego i procesowego) mogłyby być potencjalne przydatne w walce z terroryzmem?
- Z jakich obszarów nauki ekspertyzy byłyby przydatne w walce z terroryzmem?
- Jakich zmian potrzebuje polskie prawo w zakresie walki z terroryzmem?
- Jakie powinny być priorytetowe kierunki zwalczania terroryzmu w Polsce?

Na podstawie wyników badań ustalono, że:

- W opinii badanych pierwszoplanowe znaczenie w walce z terroryzmem będą miały instytucje już teraz służące walce z przestępczością zorganizowaną, a zwłaszcza czynności operacyjno-rozpoznawcze.
- W odpowiedziach obu grup respondentów powtarzał się jeden obszar potencjalnie przydatnych ekspertyz – fonoskopia. Nie dziwi natomiast fakt podkreślenia przez badanych użyteczności wiedzy eksperckiej z zakresu materiałów wybuchowych i broni, gdyż terroryści posługiwali się takimi to narzędziami i nadal tak robią.
- Respondenci wyrazili opinię, iż nie byli w stanie kompetentnie ocenić, jakich zmian potrzebuje polskie w zakresie walki z terroryzmem.
- Sędziowie za priorytet uznali dwa kierunki: przeciwdziałanie zjawisku terroryzmu oraz efektywne ściganie i skazywanie terrorystów. Prokuratorzy w sposób zdecydowany opowiedzieli się jedynie za drugim z wymienionych przez sędziów kierunków priorytetowych.

C.2. Formy działalności terrorystycznej

Analiza współczesnych form terroryzmu skłoniła Habilitanta do zbadania dwóch z nich: terroryzmu samobójczego oraz cyberterroryzmu.

Po raz pierwszy w literaturze polskiej Habilitant przeprowadził wspólnie ppłk rez. R. Loncą badania nad zjawiskiem przeprowadzania samobójczych ataków terrorystycznych w serii opracowań w periodyku wydawanym przez Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ze względu na swoją objętość wyniki badań zostały opublikowane w trzech częściach: W. Filipkowski, R. Lonca, *Analiza zamachów samobójczych w aspekcie kryminologicznym i prawnym, Cz. I, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2010, nr 2, s. 13-27*; W. Filipkowski, R. Lonca, *Analiza zamachów samobójczych w aspekcie kryminologicznym i prawnym, Cz. II, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2011, nr 3, s. 11-28* oraz W. Filipkowski, R. Lonca, *Analiza zamachów samobójczych w aspekcie kryminologicznym i prawnym, Część III, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2011, nr 4, s. 115-126*). Opracowania zawierały analizę przydatności ataków samobójczych z punktu widzenia terrorystów oraz motywację samobójców. Przedstawiona została także ewolucja grup stosujących tego typu metodę działania na przestrzeni lat w kontekście geopolitycznym i religijnym. Na końcu zawarta została analiza ryzyka przeprowadzenia ataku samobójczego w Polsce.

Na szczególną uwagę zasługuje przedstawienie koncepcji funkcjonowania grup terrorystycznych przeprowadzających ataki samobójcze jako układu dwóch mniejszych grup. Pierwsza z nich funkcjonuje w sposób stały i odpowiada za zapewnienie zaplecza organizacyjnego większej ilości ataków, włączając w to rekrutację, logistykę, zapewnienie komunikacji i bezpieczeństwa (tzw. komórka wspierająca). Druga grupa ma charakter zmienny co do składu osobowego, która to odpowiada za przygotowanie i przeprowadzenie konkretnego, najczęściej jednego zamachu (tzw. komórka realizująca). W tym aspekcie były to badania o charakterze kryminalistycznym w zakresie taktyki popełniania przestępstwa. Na podstawie analizy literatury oraz dokumentów, wyodrębnionych zostało 9 obszarów działania komórki wspierającej (propaganda terrorystyczna, werbowanie, finansowanie grup terrorystycznych, zaopatrzenie w niezbędne środki, transport, bezpieczne schronienie, szkolenie, łączność, fałszerstwa dokumentów) oraz 4 obszary dla komórki realizacyjnej

(rekonesans celu ataku, symulacja zamachu, ostateczny rekonesans, przeprowadzenie zamachu). Przeprowadzono badania dogmatyczne polegające na odpowiedzi na pytanie, czy według obowiązującego prawa polskiego zachowanie to stanowiło czyn zabroniony. Po drugie, badania dotyczyły sprawdzenia, czy przyjęta kwalifikacja czynu spełnia przesłanki uznania go za przestępstwo o charakterze terrorystycznym z art. 115 §20 k.k.

W wyniku analizy stwierdzono, że zachowania sprawców będą stanowiły różne formy zjawiskowe lub stadialne popełnienia czynu zabronionego (zamachu terrorystycznego). Najczęściej jednak będzie można ich zachowanie określić mianem szeroko rozumianego pomocnictwa. W niektórych szczegółowych przypadkach zachowania będzie można zakwalifikować jako odrębny czyn zabroniony zawarty w części szczególnej kodeksu karnego, np. finansowanie terroryzmu – art. 165 a k.k.. Natomiast zadania właściwe dla komórki realizacyjnej można było zakwalifikować jako karalne formy pochodzenia przestępstwa. Pierwsze trzy z nich nosiły znamiona przygotowania. Można stwierdzić, iż sprawcy w celu popełnienia czynu zabronionego podejmowali czynności mające stworzyć warunki do przedsięwzięcia czynu zmierzającego bezpośrednio do jego dokonania. W szczególności art. 16 §1 kodeksu karnego wymienia następujące zachowania: wchodzenie w porozumienie z inną osobą, uzyskiwanie lub przysposabianie środków, zbieranie informacji lub sporządzanie planu działania. Jednakże zgodnie z art. 16 §2 kodeksu karnego przygotowanie jest karalne tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi.

Po drugie, zbadano zagadnienie, czy wskazane powyżej czyny zabronione – które byłyby realizowane w ramach grupy lub związku terrorystycznego – spełniały przesłanki zawarte w art. 115 §20 k.k.. Oprócz wymienionych tam kryteriów materialnych, było jedno o charakterze formalnym dotyczący górnej granicy kary pozbawienia wolności grożącej za popełnienie danego czynu zabronionego. Musiała ona wynosić co najmniej 5 lat. Analizując wymienione powyżej typy czynów zabronionych i grożące za nie sankcje, Habilitant doszedł do wniosku, iż część z nich nie spełniała tego wymogu formalnego. I tak, przestępstwami o charakterze terrorystycznym nie były czyny określone w art. 190 §1, art. 255 §2, art. 255 §3, art. 256, art. 263 §3, art. 264 §2 oraz art. 275 k.k.. W przypadku karalnych przygotowań sprawa wyglądała znacznie poważniej. Spośród wymienionych powyżej sześciu przypadków, tylko przygotowanie do usunięcia przemocą organu konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej było zagrożone karą, której górna granica wynosiła dokładnie 5 lat pozbawienia wolności (art. 128 §2 k.k.). Był to kolejny argument – spośród i tak licznej krytyki w literaturze tego zapisu – przemawiający za koniecznością jego zmiany. Zachowania członków grupy terrorystycznej, będzie można uznać za przestępstwo – może nawet dokonane w ramach zorganizowanej grup przestępczej – art. 258 §1 k.k (lub zbrojnej – art. 258 §2 kodeksu karnego). Jednakże zgodnie z prawem nie będzie można ich uznać za przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Pozostaje więc pytanie o zasadność i trafność takiej regulacji.

Zjawisko cyberterroryzmu nie może być postrzegane li tylko z perspektywy ataków na tzw. infrastrukturę krytyczną. Jest ono bogatsze w formy o wiele groźniejsze dla społeczności krajowej lub międzynarodowej, ponieważ ułatwiają rozwój samego zjawiska terroryzmu. Do tej grupy należy m.in.: propaganda terrorystyczna, rekrutacja nowych członków, finansowanie terroryzmu i przekazywanie informacji. Stosowne organy państwowe nie powinny o nich zapominać. Jednakże walka z tymi formami jest trudna jak pokazuje sprawa przeciwko Sami'emu Omarowi Al-Hussayenowi (*W. Filipkowski, Wybrane aspekty fenomenologii*

cyberterroryzmu. Studium przypadku sprawy Sami Omar'a Al-Hussayen'a (w:) T. Jemioła, J. Kisielnicki, K. Rajchel (red.), *Cyberterroryzm – nowe wyzwania XXI wieku*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Warszawa 2009, s. 119-131). Wydaje się, że łatwiejsze było zwalczanie 'zwykłych' cyberataków. Habilitant zwrócił uwagę na fakt, iż liczba skutecznie przeprowadzonych zamachów na infrastrukturę krytyczną była mała. Z drugiej strony, aktywność terrorystów przejawiała się w innych formach, nie mniej groźnych. Na pewno jednak dopiero od niedawna zwrócono na nie baczniejszą uwagę w trakcie opracowywania kolejnych raportów o bieżącej sytuacji oraz strategii walki z terroryzmem (np. przez EUROPOL).

Do tych innych form Habilitant zaliczył np.: prowadzenie wojny psychologicznej, propaganda terrorystyczna, zbieranie informacji (w tym z wykorzystaniem technologii *data mining*), finansowanie terroryzmu, rekrutacja nowych członków do grup terrorystycznych, budowanie sieci powiązań, wymiana informacji, planowanie i koordynacja działań. Wszystkie one wykorzystywały takie cechy Internetu jak dostępność, transgraniczność, poczucie anonimowości w sieci, szybkość komunikacji. Pełniły także istotną funkcję, gdyż usprawniały funkcjonowanie organizacji terrorystycznych oraz udoskonalały sposoby dokonywania ataków. *De facto* pozwalały temu zjawisku nie tylko istnieć, ale nawet rozwijać się; osiągać takich obszarów i ludzi, którzy nie znajdowali się blisko rejonów, gdzie prowadzone były działania o charakterze militarnym.

Postawiono pytanie: czy tendencja do kryminalizacji kolejnych zachowań związanych pośrednio z terroryzmem (występujących również na obszarze cyberprzestrzeni) nie idzie zbyt daleko? Jak pokazuje to opisywana sprawa, istniał pewien konflikt aksjologiczny między zapewnieniem bezpieczeństwa (poprzez eliminowanie powiązań pomiędzy terrorystami i osobami ich wspierającymi) a swobodą wypowiedzi czy wyznania. Czy zatem państwo powinno było odstąpić od ścigania tego typu zachowań? W sposób zdecydowany należało odpowiedzieć przecząco na to pytanie. Z punktu widzenia całościowej strategii walki z terroryzmem, również i takie zachowania powinny być uznane za zabronione i zagrożone odpowiednią sankcją. Habilitant zwrócił uwagę, że był to tylko jeden z jej elementów, który sam nie był w stanie zapewnić sukcesu. Ponadto, problemem było odpowiednie zredagowanie nowych przepisów karnych tym zakresie. Należało przede wszystkim dokonać analizy proporcjonalności stopnia ingerencji w prawa i wolności obywatelskie do wielkości potencjalnego ryzyka wystąpienia zagrożenia.

C.3. Zjawisko finansowanie terroryzmu

W dorobku naukowym Habilitanta, w obszarze badań nad terroryzmem szczególne miejsce zajmowało zjawisko finansowania terroryzmu. Opracowania autorstwa lub współautorstwa Habilitanta stanowiły efekt pionierskich badań dogmatycznych, kryminologicznych i kryminalistycznych nad tym zjawiskiem. Obejmowały one takie zagadnienia jak: fenomen zjawiska, techniki i metody finansowania terroryzmu, standardy międzynarodowe, elementy systemu przeciwdziałania i zwalczania przejawów tego zjawiska, rola polskiej jednostki wywiadu finansowego w tym systemie, zakres kryminalizacji zjawiska oraz zasady odpowiedzialności karnej osób fizycznych i podmiotów zbiorowych.

Przed wszystkim badania dotyczyły fenomenu zjawiska oraz *modus operandi* sprawców. Zauważono, iż organizacje terrorystyczne prowadziły swoją działalność w ramach społeczności (np. etnicznej lub religijnej), z której sami się wywodzili i w których mieli

swoich sympatyków (W. Filipkowski, R. Lonca, *Kryminologiczne i prawne aspekty finansowania terroryzmu*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2005, nr 4, s. 26-46). Najczęściej były to społeczności oparte na strukturze klanowej, dla których więzi krwi bądź wiary były ważniejsze niż prawo państwa, w którym przebywali (np. na emigracji politycznej czy ekonomicznej). Poza tym, terroryści i ich organizacje miały możliwość finansowania swojej działalności z dwóch równorzędnych źródeł: legalnych i nielegalnych. Mnogość możliwych zasobów finansowych pozostających w ich dyspozycji, powodowało trudności w podejmowaniu skutecznych działań zmierzających do zapobiegania atakom terrorystycznym i do likwidacji podmiotów je organizujących. Postawiona została teza, iż przestępcy posługiwali się tymi samymi lub podobnymi technikami przemieszczania środków finansowych jak czyniły to osoby zaangażowane w proceder prania pieniędzy. Powyższe opracowanie zawierało także badania dogmatyczne w kwestii zakwalifikowania zachowań składających się na zjawisko finansowania terroryzmu oraz dostosowania polskich przepisów prawa do standardów międzynarodowych. Badania te były prowadzone zanim w 2009 r. do kodeksu karnego został wprowadzony przepis art. 165a. Na podstawie dostępnej literatury obcej oraz dokumentów organizacji międzynarodowych przeprowadzono także kryminalistyczne studia przypadków metod finansowania terroryzmu wykorzystujących przekazy telegraficzne, przestępstwo skimmingu, fundacji i stowarzyszeń religijnych, systemy bankowości równoległej Hawala (W. Filipkowski, *Finanzierung des Terrorismus. Fallstudien (w:) Kriminelle Finanzierung des Terrorismus, Internationales Fachseminar, 13.-16. czerwca 2005 r, Szczytno (Polska), Mitteleuropäische Polizeiakademie, Wiedeń 2006, s. 87-107).*

Habilitant prowadził także badania dogmatyczne oraz kryminologiczne dotyczące obszarów funkcjonowania systemu przeciwdziałania i zwalczania finansowania terroryzmu w polskim systemie prawnym, jak również w porównaniu z obowiązującymi standardami międzynarodowymi (W. Filipkowski, *System przeciwdziałania finansowania terroryzmu w ujęciu regulacji międzynarodowych (w:) Emil W. Pływaczewski (red.), Aktualne problemy prawa karnego i kryminologii, nr 3, Wydawnictwo Temida2, Białystok 2005, s. 25-47, W. Filipkowski, Polskie regulacje w zakresie zwalczania finansowania terroryzmu (w:) T. Dukiet-Nagórska (red.), Zagadnienia współczesnej polityki kryminalnej, Wydawnictwo STO, Bielsko-Biała 2006, s. 189-202 oraz W. Filipkowski, *Anti-Terrorist Financing Regulations in Poland – Past and Present Issues, Białostockie Studia Prawnicze 2011, nr 10, s. 81-94).* System ten powinien składać się z elementów o wymiarze krajowym, takich jak: kryminalizowanie udostępniania lub gromadzenia funduszy z zamiarem by zostały one wykorzystane dla celów terrorystycznych; monitorowanie, zamrażanie, zajmowanie i orzekanie konfiskaty funduszy używanych lub przeznaczonych do takich celów; obowiązek ścigania i pociągania do odpowiedzialności sprawców takiego rodzaju czynów, w tym także osób prawnych; zwrócenie uwagi na podmioty „podwyższonego ryzyka” zaangażowane w finansowanie terroryzmu.*

Wymiarem międzynarodowym było przede wszystkim rozszerzenie standardowych elementów współpracy międzynarodowej na osoby wspierające finansowo terrorystów (ekstradycja, przejęcie ścigania, karania lub wykonania kary, udzielanie pomocy prawnej, wspólne działania organów ścigania). Ponadto – tak jak to było w przypadku zwalczania procederu prania pieniędzy – powinna to być współpraca obejmująca wymianę informacji finansowych w tym również tych z nich, które stanowią tajemnicę bankową (W. Filipkowski,

Międzynarodowe Seminarium nt. „Financing terrorism, surveillance of financial transactions” (Finansowanie terroryzmu, obserwacja transakcji finansowych), Prokuratura i Prawo 2010, nr 12, s. 183-189). W opracowaniu tym znalazły się analizy aktów prawa międzynarodowego, Organizacji Narodów Zjednoczonych, Rady Europy i Unii Europejskiej.

Szczególną rolę w krajowym systemie powinien odgrywać Generalny Inspektor Informacji Finansowej – jako krajowa jednostka wywiadu finansowego, gromadząca i analizująca zbierane informacje o transakcjach na terenie naszego kraju pod kątem wykrywania tych z nich, które mają za zadanie finansowanie działalności terrorystycznej (W. Filipkowski, *Wybrane aspekty funkcjonowania polskiej jednostki wywiadu finansowego w walce z finansowaniem terroryzmu (w:) K. Indeck (red.), Przestępczość terrorystyczna, Ujęcie praktyczno-dogmatyczne, Wydawnictwo WiS, Poznań – Białystok – Łódź 2006, s. 219-235).* Habilitant postawił tezę, że – w najbliższej przyszłości – prawdopodobnie nikt nie zostanie w Polsce skazany za finansowanie terroryzmu. Natomiast o wiele bardziej prawdopodobna była sytuacja, że polskie instytucje państwowe zostaną poproszone o udzielenie informacji o kontaktach bankowych lub działalności finansowej niektórych podmiotów albo o wstrzymanie konkretnych transakcji lub blokadę rachunków.

W wyniku przeprowadzonych badań, głównie dogmatycznych i kryminologicznych, zgłoszono następujące postulaty dotyczące systemu przeciwdziałania i zwalczania finansowania terroryzmu:

- ujednolicenie siatki pojęciowej występującej w kodeksie karnym oraz w Ustawie z dnia 16. listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu – chodzi przede wszystkim o relacje pomiędzy pojęciem aktu terrorystycznego a przestępstwem o charakterze terrorystycznym;
- wprowadzenie odrębnego typu czynu zabronionego kryminalizującego katalog zachowań ogólnie określanych jako finansowanie terroryzmu, np. zgodnie z art. 2 ust. 1 Konwencji Rady Europy z dnia 16. maja 2005 r. w sprawie prania pieniędzy, poszukiwania, zajmowania i konfiskaty korzyści pochodzących z przestępstwa oraz w sprawie finansowania terroryzmu (CETS No.: 198) oraz właściwe wykorzystanie go w Ustawie z dnia 16. listopada 2000 r.;
- ujednolicenie uprawnień i obowiązków dotyczących walki z praniem pieniędzy i walki z finansowaniem terroryzmu – zgodnie ze standardami międzynarodowymi;
- wsparcie ze strony Generalnego Inspektora dla instytucji obowiązyanych i jednostek współpracujących w postaci, np. przygotowania zaleceń i szkoleń dla tych instytucji i jednostek dotyczących typowaniu transakcji podejrzanych mających związek z finansowaniem terroryzmu oraz zaznajamiania z metodami stosowanymi przez osoby fizyczne i prawne wspierające organizacje terrorystyczne.

Jednym z elementów tego systemu była kryminalizacja zachowań mieszczących się w pojęciu finansowania terroryzmu. Polski ustawodawca dopiero w 2009 r. spełnił zobowiązania międzynarodowe naszego kraju i wprowadził ten typ czynu zabronionego do kodeksu karnego w art. 165a (W. Filipkowski, E. M. Guzik-Makaruk *Kryminalizacja finansowania terroryzmu na tle prawnoporównawczym, Studia Prawnoustrojowe 2009, t. 10, s. 43-65).* Dało to asumpt do przeprowadzenia badań dogmatycznych i

prawnoporównawczych w tym zakresie. Stwierdzono, iż umieszczenie tego zapisu w Rozdziale XX kodeksu karnego wśród przestępstw przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu a nie w Rozdziale XXXII (Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu) było nieuzasadnione. Ponadto, zaproponowane w art. 165a k.k. rozwiązanie zawężyło finansowanie jedynie do finansowania przestępstwa o charakterze terrorystycznym, pozostawiając poza zakresem kryminalizacji finansowanie działalności samej grupy terrorystycznej. Projektodawca nowelizacji powinien był rozważyć wprowadzenie do kodeksu karnego nowych zachowań zabronionych, które to mieściły się w strategii walki z terroryzmem, przyjętych przez Unię Europejską, a które to istniały w ustawodawstwach innych krajów. Chodziło tutaj o werbunek do grupy terrorystycznej, szkolenie terrorystyczne oraz propagandę terrorystyczną. Wydawało się, że takie ujęcie najbardziej wychodziłoby naprzeciw postanowieniom Decyzji Ramowej Rady Unii Europejskiej z dnia 13 czerwca 2002 r. o zwalczaniu terroryzmu. Również od strony kryminologicznej takie rozwiązanie jawiło się, jako absolutnie konieczne i skuteczne. W wyniku przeprowadzonych badań autorzy opracowania przedstawili do dalszej dyskusji następujące ujęcie proponowanego czynu zabronionego w art. 258a k.k.:

„kto wspiera zorganizowaną grupę lub związek mające na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym, w szczególności gromadzi, oferuje lub przekazuje środki płatnicze, papiery wartościowe, wartości dewizowe, prawa majątkowe albo mienie ruchome lub nieruchome w zamiarze, aby posłużyły chociaż częściowo do finansowania zorganizowanej grupy lub związku mających na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym”.

Ostatnim obszarem pionierskich badań dogmatycznych była kwestia ponoszenia odpowiedzialności za finansowanie terroryzmu przez podmioty zbiorowe. Możliwość taką wprowadził polski ustawodawca w nowelizacji z 2009 r. ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (W. Filipkowski, *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za finansowanie terroryzmu (w:) J. Szafranski, J. Kosiński (red.), Współczesne zagrożenia terrorystyczne oraz metody ich zwalczania, Materiały pokonferencyjne, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 2007, s. 166-181*). Był to jeden ze standardów międzynarodowych walki z opisywanym zjawiskiem, a wiązał się z funkcjonowaniem tzw. czarnych list organizacji wspierających terroryzm tworzonych przez organizacje międzynarodowe i niektóre państwa. Opracowanie przybliżyło standardy międzynarodowe w tym zakresie określone w konwencjach ONZ i Rady Europy oraz Dyrektywy Parlamentu Europejskiego z 2005 r. odnoszące się do zakresu osobowego, zasad odpowiedzialności oraz charakteru sankcji. Skonfrontowano je z obowiązującymi w Polsce przepisami ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych pod groźbą kary z 2002 r. Jednakże problemy związane z interpretacją pojęcia przestępstwa o charakterze terrorystycznym, z praktycznym zastosowaniem art. 165a k.k. oraz wątpliwość praktyką pociągania do odpowiedzialności podmiotów zbiorowych pozwalało poddać w wątpliwość skuteczność zastosowania tego typu odpowiedzialności względem np. spółek zbierających fundusze dla grup terrorystycznych. Opracowanie zawierało także elementy badań kryminalistycznych dotyczących możliwych technik i metod wykorzystywania podmiotów zbiorowych w procederze finansowania terroryzmu zilustrowanych na przykładzie studium sprawy przeciwko spółce „Chiquita”.

Podsumowując powyższe rozważania na temat polskich regulacji w zakresie zwalczania finansowania terroryzmu, należy stwierdzić, że zawierają one szereg elementów dających podstawy przypuszczać, iż budowany z nich system może funkcjonować, ale nie w sposób efektywny. Najprawdopodobniej będzie on również, w dużej mierze, zbieżny ze stosownymi standardami międzynarodowymi. Pozostaje jednak kilka problemów, które wymagają doprecyzowania, np. kwestia odrębnego typu czynu zabronionego, ujednoczenia terminologii, czy rozszerzenia pojęcia instytucji obowiązanych. Ponadto, to praktyka stosowania tych regulacji oraz działania podejmowane przez Generalnego Inspektora Informacji Finansowej w dużej mierze zaważą o ich skuteczności w zakresie zwalczania finansowania terroryzmu.

D. Czwartym obszarem badawczym będącym przedmiotem zainteresowań naukowych Habilitanta jest **zagadnienie poczucia bezpieczeństwa obywateli w Polsce.**

Jest to efekt udziału w badaniach zespołu Zakładu Prawa Karnego i Kryminologii Katedry Prawa Karnego Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku w ramach projektu zamawianego pt. „Monitoring, identyfikacja i przeciwdziałanie zagrożeniom bezpieczeństwa obywateli” (*G. B. Szczygieł, K. Laskowska, E. M. Guzik-Makaruk, E. Zatyka, W. Filipkowski, Poczucie bezpieczeństwa obywateli i jego zagrożenia (założenia badawcze) (w:) L. Paprzycki, Z. Rau (red.), Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Nowoczesne technologie i praca operacyjna, Oficyna a Wolters Kluwer bussines, Warszawa 2009, s. 340-354*). Projekt ten był jednym z kilku projektów realizowanym w tym Zakładzie w obszarze szeroko rozumianego bezpieczeństwa (*E. W. Pływaczewski, K. Laskowska, G. B. Szczygieł, E. M. Guzik-Makaruk, E. Zatyka, W. Filipkowski, Polskie kierunki badań kryminologicznych nad bezpieczeństwem obywateli, Prokuratura i Prawo 2010, nr 1-2, s. 176-200*).

W jego ramach Habilitant przeprowadził badania nad identyfikacją współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa przez funkcjonariuszy Centralnego Biura Śledczego Komendy Głównej Policji, Służby Więziennej, Straży Granicznej, Centralnego Biura Antykorupcyjnego i prokuratorów (*W. Filipkowski, Rozdział VI. Identyfikacja współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa przez funkcjonariuszy publicznych (w:) E. M. Guzik-Makaruk (red.), Poczucie bezpieczeństwa obywateli w Polsce identyfikacja i przeciwdziałanie współczesnym zagrożeniom, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011, s. 133-186*). Rodzaje zagrożeń zostały podzielone w kwestionariuszu ankiety na osiem zbiorów zatytułowanych kolejno: przestępczość zorganizowana, przestępczość pospolita, terroryzm, cyberprzestępczość, cyberterroryzm, łapownictwo, patologie społeczne oraz inne. Zakres tych kategorii został podyktowany przedmiotem badań w projekcie badawczym zamawianym. Łącznie respondenci mieli możliwość ocenienia 26 zjawisk występujących w społeczeństwie, które według oceny autorów badań stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa w Polsce. Zakładanym celem tej części badań było zapoznanie się z opiniami na ich temat funkcjonariuszy publicznych odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa w różnych jego obszarach. Ponadto, szczegółowo przeanalizowano, czy doświadczenie zawodowe – w postaci długości stażu pracy – ma wpływ na odpowiedzi udzielane przez ankietowanych w odniesieniu do poszczególnych zjawisk stanowiących zagrożenie dla bezpieczeństwa w Polsce.

W przypadku respondentów będących funkcjonariuszami organów ścigania, uzyskane wyniki pozostawały w związku z zakresem ich obowiązków służbowych. Było to widoczne, zarówno przy analizie wyników ogólnych, jak i ocen stopnia zagrożenia w poszczególnych grupach zawodowych (W. Filipkowski, E. M. Guzik-Makaruk, E. Zatyka, *Wnioski (w:) E. M. Guzik-Makaruk (red.), Poczucie bezpieczeństwa obywateli w Polsce identyfikacja i przeciwdziałanie współczesnym zagrożeniom, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011, s. 307-340*).

Na pierwszym miejscu spośród licznej grupy zagrożeń w Polsce znalazło się nielegalne kopiowanie płyt z muzyką, filmami, programami komputerowymi itp.. Drugie miejsce pod tym względem zajęło łapownictwo w służbie zdrowia. Niespodzianką jest wysoka pozycja zachowań agresywnych nastolatków. Było to o tyle interesujące spostrzeżenie, że z zachowaniami tymi mają do czynienia w swojej pracy tylko policjanci i prokuratorzy. Nie jest natomiast zaskoczeniem, iż w pierwszej dziesiątce zagrożeń znalazły się dwa spośród wymienionych w ankiecie pięciu zagrożeń związanych z łapownictwem. Na kolejnym miejscu tego rankingu znalazł się handel narkotykami – wymieniony tutaj jako jeden z obszarów funkcjonowania przestępczości zorganizowanej. Respondenci wysoko też ocenili poważną patologię społeczną, jaką jest alkoholizm. Kolejną liczną grupę stanowiły przestępstwa pospolite. Respondenci za duże zagrożenie dla bezpieczeństwa w Polsce uznali kradzież z włamaniem, pobicia i kradzieże kieszonkowe. Ponadto, wysoko też oceniono przestępczość gospodarczą. Najrzadziej dostrzeganymi zagrożeniami okazały się natomiast te związane z przestępczością zorganizowaną oraz różnymi formami terroryzmu. Było to o tyle interesujące, że respondenci są funkcjonariuszami organów państwowych, do których zadań bezpośrednio lub pośrednio należała walka z tymi zjawiskami. Zamachy terrorystyczne oraz towarzyszące im wybuchy bomb zostały uznane za zagrożenie, których ryzyko wystąpienia w Polsce było małe. Dalsze miejsca w tym rankingu zajęło branie zakładników oraz handel chronionymi gatunkami roślin i zwierząt. Jednocześnie zauważono, iż za duże zagrożenia zostały uznane handel narkotykami i przestępczość gospodarcza, ale także czerpanie korzyści z prostytucji oraz wymuszanie haraczy.

W ramach powyższego projektu zamawianego zwrócono uwagę na kwestię poczucia bezpieczeństwa i zagrożeń ludzi starszych. Zgodnie z definicją Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) przyjęto, że były to osoby powyżej 60 roku życia. (W. Filipkowski, G. B. Szczygieł, *Diagnoza poczucia bezpieczeństwa i zagrożeń ludzi starszych. Raport z badań. Poczucie bezpieczeństwa i zagrożeń osób starszych. Część II (w:) M. Halicki, J. Halicki, K. Czykier (red.), Zagrożenia w starości i na jej przedpolu, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2010, s. 271-286*). Powyższe opracowanie powstało na podstawie wyników badania reprezentatywnej grupy dorosłych obywateli Polski. Podsumowując tę część rozważań można było w sposób jednoznaczny stwierdzić, iż respondenci czuli się bezpiecznie. Nie było to zależne od tego, czy oceniany był cały kraj, miejscowość, czy najbliższa okolica. Również ogólne poczucie bezpieczeństwa było wysokie. Wraz z zawężaniem geograficznym obszaru poddanego ocenie bezpieczeństwa, zmniejszała się także liczba osób, którym było trudno dokonać takiej oceny. Tym samym stwierdzono, że łatwiej respondentom było ocenić w sposób jednoznaczny kwestie bezpieczeństwa w ich najbliższym otoczeniu. Założono, iż dokonując tej oceny bezpieczeństwa respondenci bazowali na własnych obserwacjach i doświadczeniu życiowym. Natomiast ta sama ocena dokonywana

względem całego kraju opierała się w większym stopniu na doniesieniach medialnych, zasłyszanych informacjach, czy stereotypach. Powyższe wnioski w takim samym stopniu odnosiły się do ogółu respondentów, jak i osób starszych.

Respondenci zostali także poproszeni o wskazanie znanych im zagrożeń związanych z rozwojem nowych stylów życia oraz rozwojem technologii. W pierwszym wypadku osoby starsze rzadziej słyszały o tych zagrożeniach. Prawdopodobnie wynika to z faktu, iż nie były one już bezpośrednio związane z aktywnością życiową osób starszych – odpowiednio – w sferze seksualnej, zawodowej, czy elektronicznych form komunikacji. W przypadku zagrożeń związanych z rozwojem technologii postawiono tezę o istnieniu „wykluczenia cyfrowego” lub „przepaści elektronicznej” w stosunku do populacji osób starszych. Nieznajomość zagrożeń wynikała z faktu, iż osoby te nie korzystały z nowych technologii w swoim życiu codziennym. Tezę tę potwierdziły odpowiedzi ludzi starszych na pytania dotyczące ich obaw przed staniem się ofiarą przestępstw i patologii związanych z komputerami czy Internetem.

E. Metodyka procesu kształcenia

W ramach zainteresowań naukowych Habilitanta powstały też **podręczniki z zakresu prawa karnego**, których był współautorem. Do nich należy zaliczyć:

1. W. Filipkowski, E. M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, G. Szczygieł, E. Zatyka, Przewodnik do kodeksu karnego, Temida2, Białystok 2007, ss. 167.
2. W. Filipkowski, E. M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, G. Szczygieł, E. Zatyka, Przewodnik po prawie karnym, Seria akademicka, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2008, ss. 342.
3. W. Filipkowski, E. M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, G. Szczygieł, E. Zatyka, Przewodnik po prawie karnym. Tablice, Orzecznictwo, Kazusy, wyd. 2, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, ss. 428.

Podręczniki te ukazują treści merytoryczne w formie graficznej, celem podniesienia efektywności prowadzenia zajęć, zwłaszcza ćwiczeń z prawa karnego. Dodatkowo opracowana została metodologia prowadzenia tychże ćwiczeń z wykorzystaniem zarówno wyselekcjonowanego orzecznictwa ilustrującego instytucje prawa karnego, jak i odpowiednio przygotowanych kazusów. Podręczniki te stanowią nie tylko pomoc dla studentów, ale także dla osób prowadzących wykłady i ćwiczenia.

Habilitant był **autorem** skryptu w języku angielskim dla studentów uczestniczących w programie LLP-Erasmus, do przedmiotu monograficznego, który prowadzi pt. Money Laundering – Legal and Economic Aspects, Temida2, Białystok 2008, ss. 51. Przedstawia on szereg kwestii takich jak: znaczenie procederu dla gospodarki państwa, techniki i metody popełniania przestępstwa, międzynarodowe standardy przeciwdziałania procederowi, regulacje międzynarodowe i krajowe służące przeciwdziałaniu i zwalczaniu procederu oraz regulacje prawa karnego materialnego i procesowego.

Ponadto, zainteresowała Habilitanta kwestia **metodologii badań prawnoporównawczych**, które często prowadzi, czego dowodem była część wymienionych powyżej pozycji bibliograficznych. Jednym z efektów tych zainteresowań była recenzja książki J. P. Lomio, H. S. PangHassena, G. D. Wilsona, Legal Research Methods in a Modern World: a Coursebook (Prawnicze metody badawcze we współczesnym świecie: Podręcznik), Kopenhaga 2010, Prokuratura i Prawo 2011, nr 11, s. 160-165. Autorzy zwrócili się do

Habilitanta z prośbą o zrecenzowanie ich pracy. W recenzji tej zostały sformułowane także sugestie w zakresie planu i programów studiów prawniczych w Polsce, które to mogłyby lepiej przygotować absolwentów tego kierunku do pracy w środowisku międzynarodowym, ale także młodych naukowców dokonujących porównań instytucji prawnych w różnych krajach i kulturach prawnych.

Wojciech Filipowski